

FYLKESMANNEN I
MØRE OG ROMSDAL

Frå Opdøl. FOTO: Gjermund Svinsås

Kommunebilde

Sunndal kommune

**Eit grunnlagsdokument for dialog mellom Sunndal kommune
og Fylkesmannen i Møre og Romsdal**

12.11.2013

Utgitt av Fylkesmannen i Møre og Romsdal

Dokument ferdigstilt 12.11.2013

Ansvarleg redaktør : Assisterande fylkesmann Rigmor Brøste,

Kontaktpersonar:

Sveinung Dimmen, samordnar, Fylkesmannen i Møre og Romsdal tlf: 71 25 84 20 / 48 14 90 56

epost: sveinung.dimmen@fylkesmannen.no

Vidar Myklebust, kommunikasjonsrådgivar, Fylkesmannen i Møre og Romsdal,

tlf 71 25 84 19 / 918 28 322 epost: vidar.myklebust@fylkesmannen.no

Rigmor Brøste, assisterande fylkesmann i Møre og Romsdal, tlf 71 25 84 14 / 926 59 401,

epost: rigmor.broste@fylkesmannen.no

For meir informasjon sjå: <http://fylkesmannen.no/More-og-Romsdal/>

Innhald

Forord.....	5
Kap. 1 – Innleiing.....	6
1.1 Innhald/struktur i dokumentet	6
1.2 Kort om Fylkesmannens rolle og funksjon	8
1.3 Forankring i strategiplanen og i embetsoppdraget	10
1.4 Fylkesmannen sine satsingar på tvers av fagavdelingane	10
1.5 Kort om Sunndal kommune.....	12
Kap. 2 – Regional og kommunal samfunnsutvikling	15
2.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet	15
2.2 Kommuneplanlegging som politisk og administrativt styringsverktøy.....	16
2.3 Kommuneøkonomi og økonomistyring.....	20
2.4 Interkommunalt samarbeid	22
Kap. 3 – Justis- og beredskap	23
3.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet	23
3.2 Samfunnstryggleik og beredskap.....	23
3.3 Klagesaker etter plan- og bygningslova.....	25
3.4 Vergemål.....	26
Kap. 4 – Helse og sosial.....	27
4.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet	27
4.2 Kommunehelse	28
4.3 Pleie og omsorg	30
4.4 Sosialtenesta	31
4.5 Barnevern	33
4.6 Gjennomføring av helsehjelp med tvang	34
4.7 Psykisk helsearbeid.....	35
4.8 Rusfeltet	36
Kap. 5 – Oppvekst og utdanning.....	37
5.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet	37
5.2 Barnehage.....	38

5.3	Grunnskule.....	41
Kap. 6 - Miljøvern og arealforvaltning		45
6.1	Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet	45
6.2	Forvaltning av arealressursane gjennom kommunal arealplanlegging	46
6.3	Naturvern.....	47
6.4	Forureining.....	49
Kap. 7 – Landbruk.....		51
7.1	Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet	51
7.2	Landbruk og bygdeutvikling	51
7.3	Forvaltningsoppgåver på landbruksområdet	53
Kap. 8 – Oppsummering		55
8.1	Generelt.....	55
8.2	Vidare dialog og samarbeid.....	55

Forord

Kjære politikarar og leiarar i Sunndal kommune!

I Møre og Romsdal ønskjer Fylkesmannen å besøke alle 36 kommunane i perioden 2013-2015 for å kunne gjere jobben som bindeledd mellom kommunane og sentrale styresmakter enda betre. På våre kommunebesøk er det formannskapet og øvste administrative leiing i kommunane vi ønskjer å ha ein dialog med.

I forkant av kvart kommunebesøk vert det utarbeidd eit kommunebilete som beskriv korleis vi ser på kommunen og korleis den utfører sine oppgåver innan dei ulike fagområda.

Etter kvart kapittel er det laga såkalla «dialogpunkt» med spørsmål som kommunen å ta med seg i sitt vidare arbeidet med kvalitetsutvikling av tenestene. Det er også meininga at vi tek fatt i nokre av desse dialogpunkta som grunnlag for diskusjonen. Kva for punkt som vert diskutert er også opp til den einskilde kommune.

Vi har ei felles målsetting om å tilby gode tenester til våre innbyggjarar i Møre og Romsdal, og vi ønskjer å vere ein medspelar for kommunane. At vi kjenner betre til kvarandre, våre ulike roller og oppgåver trur vi vil bidra til nettopp dette. Spesielt er vi opptatt av satsingsområda *folkehelse og barn og unge sine oppvekstvilkår*. Det er ei av årsakene til at vi etterspør representantar frå Ungdomsrådet, og ønskjer å høyre kva dei er opptekne av.

Vi ser fram til besøket i Sunndal kommune.

Lodve Solholm

Lodve Solholm

Kap. 1 – Innleiing

- *Om innhald/struktur i dokumentet*
- *Kort om Fylkesmannens rolle og funksjon, med søkelys på dialog og samarbeid med kommunane*
- *Forankring i strategiplanen for FMNR og i embetsoppdraget*
- *Om FM sine overordna prioriteringar og satsingar på tvers av fagavdelingane*

1.1 Innhald/struktur i dokumentet

Kommunebilde for Sunndal vil inngå som eit viktig grunnlag for nærare samarbeid og dialog mellom Fylkesmannen og kommunen. Dokumentet er forankra i Fylkesmannens embetsoppdrag. Målet med dokumentet er at kommunen og Fylkesmannen saman kan ha dialog om ulike utfordringar og korleis ein saman kan kome fram til betre løysingar for innbyggerane i Møre og Romsdal.

Kommunebildet vil saman med kommunestatistikk og andre aktuelle grunnlagsdokument vere eit naturleg utgangspunkt for Fylkesmannens opplegg for samordna kommunebesøk i den aktuelle kommunen. Dokumentet vil bli oppdatert/revidert i samband med dette.

Innhaldsmessig rettar dokumentet søkelys mot følgjande tema:

- Regional og kommunal samfunnsutvikling - plansamordning
- Kommunal og beredskap
- Helse- og sosial
- Oppvekst og utdanning
- Miljøvern og arealforvaltning
- Landbruk

Tema/kapittelinnending avspeglar i hovudsak strukturen i fagavdelingane hos Fylkesmannen. For kvart tema blir presentasjonen bygd opp rundt tre hovudpunkt:

- ***Fylkesmannen sine fokusområde***
 - *omfattar relevante og konkrete forhold for Fylkesmannens kontakt med kommunane i fylket med utgangspunkt i statlege forventningar og politikk*
- ***Fylkesmannen sitt bilde av kommunen***
 - *omfattar ei kort oppsummering av Sunndal kommune sin status i forhold til Fylkesmannens fokusområde og eventuelle andre relevante forhold*
- ***Dialogpunkt***
 - *omfattar forhold der Fylkesmannen ønskjer ein dialog med kommunen*

Som vedlegg til dokumentet er det m.a. tatt med aktuelle lenker til:

- Statistikk
- Tabellar/figurar/kart
- Planar/dokument m.m.

Det er viktig å understreke at kommunebildet frå Fylkesmannen si side ikkje er meint som eit uttømande bilde av kommunen, men at dokumentet rettar søkelyset mot forhold der kommunen har eit handlingsrom eller utviklingspotensial som det er viktig å ha dialog om. Dokumentet reflekterer vårt inntrykk av kommunen på overordna nivå, og er meint å gi ei rask, samla oversikt over ulike utfordringar kommunen står over for. Dei ulike punkta kan elles i ulik grad vere kvalitetssikra, og vil heller ikkje representere ein fasit eller objektivt syn på situasjonen i kommunen.

Oversikt over nye og endra statlege styringssignal retta mot kommunane er tilgjengeleg på Fylkesmannens heimeside <http://www.fylkesmannen.no/More-og-Romsdal/> Møre og Romsdal fylkeskommune har utarbeidd ein “statistikkpakke” til kvar kommune med tilrettelagt informasjon om utvalte utviklingstrekk for kvar kommune i fylket, og spesielt utvikla med tanke på kommunane sitt planarbeid: <http://mrfylke.no/kommunestatistikk>

Fylkesstatistikk for Møre og Romsdal, RISS og TEMP er andre publikasjonar frå fylkeskommunen som kan vere tenleg som kunnskapsgrunnlag til planarbeidet <http://mrfylke.no/Tenesteomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/Fylkesstatistikk>

1.2 Kort om Fylkesmannens rolle og funksjon

Lodve Solholm er fylkesmann i Møre og Romsdal frå 01.10.2009. Rigmor Brøste er assisterande fylkesmann.

Fylkesmannen er Kongen og Regjeringa sin fremste representant i fylket og utfører mange og svært allsidige forvaltningsoppgåver for staten (dei ulike departementa).

Lodve Solholm

Oppgåvene er grovt sett tredelte:

- å setje i verk Regjeringa/Stortinget sin politikk ute i kommunane/fylkeskommunen
- å samordne staten sin politikk/verksemd mot kommunane
- å passe på at innbyggjarane får den rettstryggleiken dei har krav på

Rigmor Brøste

Fylkesmannen har både reine fagoppgåver (for fagdepartement /direktorat) og meir generelle/samordna statsoppgåver. Alle oppgåvene er i det vesentlege retta mot kommunane i fylket:

- formidling av statlege styringssignal
- fordeling av statlege tilskotsordningar
- klagesaksbehandling over kommunale og fylkeskommunale vedtak etter div. særlover
- tilsyn etter div. særlover

Fylkesmannen har oppgåver innanfor fleire fag- og forvaltningsområde

- miljø
- landbruk
- oppvekst og utdanning
- helse og sosial
- planlegging og byggesak
- kommunal organisering og tenesteyting

Fylkesmannsinstruksen har meir om oppgåvene til embetet

<http://www.regjeringen.no/nn/dep/fad/dokument/proposisjonar-og-meldingar/Odelstingsproposisjonar/20002001/otprp-nr-84-2000-2001-.html?id=123802>

Fylkesmannsembetet i Møre og Romsdal har om lag 130 tilsette er lokalisert i Fylkeshuset i Molde. Embetet er frå 01.01.2014 organisert i to stabseiningar og fem fagavdelingar.

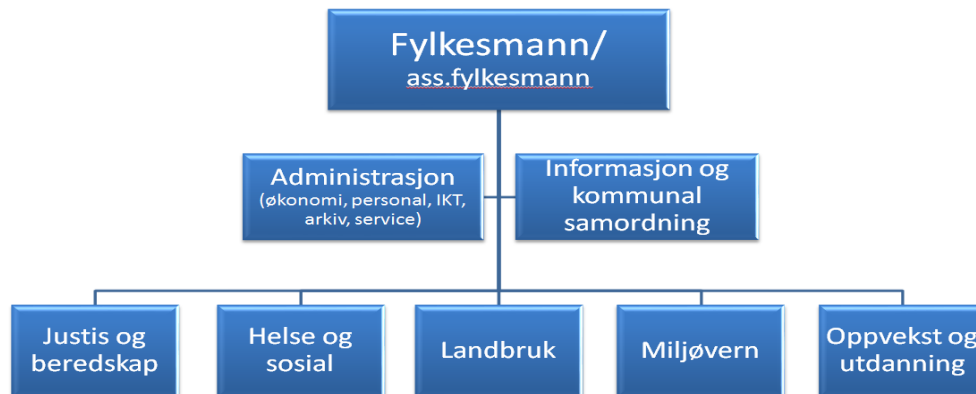
Stabseiningane:

- **Administrasjon**, med arbeidsoppgåver knytt til økonomi, personal, IKT, arkiv og service.
- **Informasjon og kommunal samordning**, med arbeidsoppgåver knytt til intern og ekstern informasjon, plansamordning, kommuneøkonomi, tverrfaglege prosjekt og satsingar, m.v.

Fagavdelingane:

- justis- og beredskapsavdelinga
- helse- og sosialavdelinga
- landbruksavdelinga
- miljøvern avdelinga
- oppvekst- og utdanningsavdelinga

Nytt organisasjonskart fra 01.01.2014 Fylkesmannen i Møre og Romsdal

Lenke til Fylkesmannens heimeside: <http://fylkesmannen.no/More-og-Romsdal/>

1.3 Forankring i strategiplanen og i embetsoppdraget

Fylkesmannen i Møre og Romsdal har vedtatt ein eigen *Strategisk plan 2012 – 2016*; sjå http://fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMMR/Om%20fylkesmannen/Organisasjonen/Strategidokument_2012_A5_liggende_ByWOL.pdf?epslanguage=nn

Strategiplanen er ei felles plattform som viser retning for arbeidet i planperioden. Planen skal ligge til grunn for det daglege arbeidet og verksemdplanar i avdelingane. Strategiplanen kan òg tene som nyttig informasjon til brukarar og samarbeidspartar, og vil vere ei viktig plattform i arbeidet med dei kommunevise kommunebilda.

Strategiplan 2012-2016:

Strategiplanen tar utgangspunkt i følgjande verdiar og visjonar:

- **Verdiar:** Rettferdig, Kompetent, Open og engasjert
- **Visjon:** Trygg framtid for folk og natur

Planen rettar vidare søkelys mot følgjande tre hovudmål:

- **Setje i verk statleg politikk** – omfattar formidling og iverksetting av statleg politikk og forventningar til kommunane på tvers av alle politikkområde.
- **Samordning** - omfattar samordning av statleg og kommunal forvaltning og medverknad til samarbeid mellom regionale statsetatar og andre regionale aktørar.
- **Rettstryggleik** – omfattar fremjing av rettstryggleik for einskildmenneske og fellesskap, med vekt på likeverd.

Embetsoppdraget er ei oversikt over Fylkesmannens totale oppgåveportefølje fordelt på dei ulike departementa; sjå <http://www.fylkesmannen.no/hovedEnkel.aspx?m=69600>

1.4 Fylkesmannen sine satsingar på tvers av fagavdelingane

Fylkesmannsinstruksen slår m.a. fast at Fylkesmannen skal:

- medverke til samordning, forenkling og effektivisering av den statlege verksemda i fylket
- arbeide for best muleg samarbeid mellom kommunane, fylkeskommunen og den lokale statsforvaltninga
- bistå statlege etatar med behandlinga av spørsmål som blir tatt opp med kommunane eller fylkeskommunen

Fylkesmannens samordningsansvar gjeld tverrsektoriell samordning av statlege styringssignal retta mot kommunesektoren, og omfattar samordning mellom sektorar og mellom forvaltningsnivå.

Samordningsansvaret gjeld også i forhold til statlege etatar i fylket som er plassert utanfor fylkesmannsembetet, og som har eit oppfølgingsansvar overfor kommunesektoren

Det er ein føresetnad at fylkesmannsembetet i sin kontakt med kommunane opptre samordna, det vil seie at embetet skal framstå som ei samla eining på tvers av fagavdelingane.

Som eit ledd i dette vil det vere behov for ulike typar samordning:

- Gjennom **fagleg samordning** skal Fylkesmannen samordne enkeltsektorar og søke løysingar som kan ligge i skjeringspunktet mellom ulike sektorinteresser
- Gjennom **kommunesamordning** blir styringssignal samordna for å sikre lokalt handlingsrom og samsvar mellom oppgåver og økonomisk rammer

Fylkesmannen sin kommuneretta samordningsaktivitet er forankra i statens overordna mål for styring av kommunesektoren; jf. omgrepa *rammestyring* og *lokal handlefridom*.

Kommunen skal fungere i spenningsfeltet mellom lokalsamfunnets behov for å styre eiga utvikling og statens behov for å implementere nasjonal politikk på lokalt nivå og med lokal medverknad. Kommunen skal altså kunne ivareta både ein sjølvstyrefunksjon og ein forvaltningsfunksjon. Kommunen sine muligheiter til å gjere lokale politiske prioriteringar er eit sentralt mål for fylkesmannens samordningsverksemd. Den kommunale handlefridomen skal også sikrast ved at summen av oppgåvene den enkelte kommune blir pålagt ikkje skal overstige ressursane.

Det er særleg viktig at mål og prinsipp for kommuneretta samordning blir lagt til grunn i samband med Fylkesmannens verksemd på følgjande tema-/saksområde – og også i forhold til koplingar mellom desse:

- samordning av enkeltsaker
- kommunal økonomi
- tildeling av skjønstilskot
- medverknad til kommunal planlegging
- kommunale organisasjonsspørsmål
- omstilling i kommunane

1.5 Kort om Sunndal kommune

- Besøksadresse: Romsdalsvegen 2, Sunndalsøra
- Postadresse: Postboks 94, 6601 Sunndalsøra
- E-post: post@sunndal.kommune.no
- Telefon: 71 69 90 00
- Kommunens heimeside:
- <http://www.sunndal.kommune.no/>

Kommunen som samfunn

Sunndal kommune ligg på Indre Nordmøre og grensar i aust mot Oppland og Sør-Trøndelag fylke. Nettet, Tingvoll og Surnadal utgjer næraste nabokommunane på vestsida av fylkesgrensa. Kommunens vel 7200 innbyggjarar bur rundt 4.000 i kommunesenteret Sunndalsøra.

Med et areal på 1.712 km² og er Sunndal den største kommunen i fylket i utstrekning. Kommunen er elles prega av storslått natur med høge fjell, fjordar og dalbotnar der Sunndalen er hovuddalføre. Av det samla landarealet i kommunen utgjer utmark 58 %, skog 12 % skog og dyrka mark 1,3 %. Omlag 67 % av kommunens areal er verna etter naturvernlova og om lag 1/3 av Dovrefjell–Sunndalsfjella nasjonalpark ligg i Sunndal. Kommunikasjonsmessig ligg Sunndal plassert mellom by- og regionse4ntra Trondheim, Kristiansund og Molde.

Sunndal kommune hadde pr. 01.01.2013 7205 innbyggjarar. Kommunen har den siste 10-årsperioden (2003 - 2013) hatt nedgang i folketalet (-2,7 prosent mot +6,2 prosent for fylket samla). For perioden 2012 - 2013 har folketalet vore nær uendra (auke på +0,1 prosent mot 1,1 prosent for fylket samla). Kommunen har negativ innanlands nettoinnflytting, medan talet på nettoinnvandring frå utlandet er positiv. Innvandrarbefolkninga i prosent av det samla folketalet i kommunen ligg likevel under tala for fylket samla. Fordelinga av befolkninga på aldersgrupper viser at kommunen for gruppa 0 – 19 år ligg litt under fylkesgjennomsnittet (23,4 mot 25,2 prosent, medan andelen av gruppa 70 år og eldre ligg noko over tala for fylket samla (13,8 mot 11,8).

Tal for næringsliv og sysselsetting viser at industri er viktige næringsveg i kommunen. Hydro a.s Sunndal er det største aluminiumsverket i Europa og den største arbeidsplassen i Sunndal kommune med rundt 800 tilsette. Kommunen har også eit relativt stort forskings-miljø både ved Hydro og ved Institutt for Akvakulturforskning AS. Tal på sysselsette i industrinæringane ligg godt over gjennomsnittstala for fylket samla (27,9 mot 16,5). Kommunen har elles positiv arbeidsinnpendling (større innpendling enn utpendling). Nabokommunane Nettet, Tingvoll og Surnadal utgjer viktigaste pendlarkommunane. (Kjelde: SSB og Fylkesstatistikk for Møre og Romsdal 2013)

Kommunen som organisasjon

Politisk organisering

Kommunestyret i Sunndal har 27 medlemmer. Ståle Refstie frå Arbeidarpartiet er ordførar i inneverande valperiode (2011 – 2015); e-postadresse: stale.refstie@sunndal.kommune.no

Janne Merete Rimstad Seljebø frå Arbeidarpartiet er varaordførar; e-postadresse: janne.seljebo@sunndals.net

Politisk organisering med råd og utval framgår av figuren under:

For meir om politisk organisering i kommunen; sjå <http://www.sunndal.kommune.no/politikk/styrer-rad-og-utvalg/>

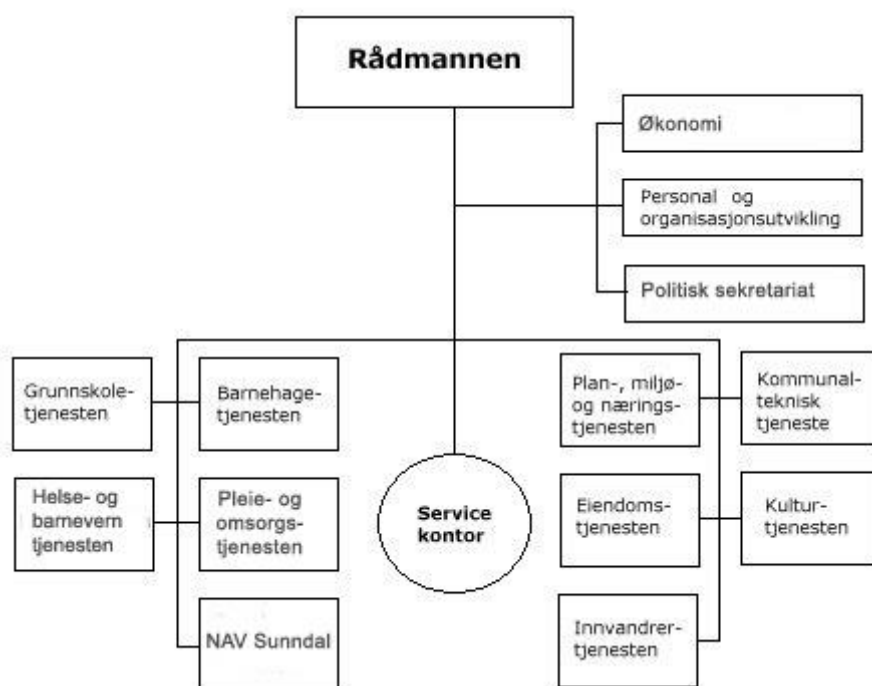
Administrativ organisering

Kommunens leiargruppe omfattar rådmann, ass. rådmann og leiarar for teneste- og stabsfunksjonar i kommunen; i alt 14 personar.

Navn / Epost	Tittel	Telefon
Per Ove Dahl	Rådmann	71699004
Harriet Berntsen	Ass. rådmann	71699002
Gunnvald Granmo	Økonomisjef	71699077
Ildri Solbakk	Personalsjef	71693082
Inger Nærum.	Sjef for servicekontoret	71699121
Dag Eirik Elgsaas	Barnehagesjef	71699093
Jan Erik Holthe	Eiendomssjef	71699237
Liv Ingrid Horvli	Skolesjef	71699090

Kari Thesen Korsnes	Helsesjef	71699035
Bente Mosbakk	Sjef for innvandrertjenesten	90869503
Eilif Lervik	Teknisk sjef	71699215
Ole Mange Ansnes	Kultursjef	71699176
Gunnar Olav Furu	Plansjef	71699235
Jorunn Telstad	Pleie- og omsorgssjef	71689619
Anne Kari Grimstad	Sjef for NAV Sunndal	70321152

Administrativ organisering; organisasjonskart

For meir om administrativ leiing i kommunen; sjå <http://www.sunndal.kommune.no/administrasjon/>

For meir om kommunal tenesteproduksjon; sjå <http://www.sunndal.kommune.no/tjenester/>

Kap. 2 – Regional og kommunal samfunnsutvikling

- *Kommuneplanlegging som politisk og administrativt styringsverktøy*
- *Kommuneøkonomi*
- *Interkommunalt samarbeid*

2.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet

Med utgangspunkt i viktige regionale og kommunale utviklingstrekk blir søkelyset i det følgjande retta mot kommunen si rolle som samfunnsutviklar og som tenesteleverandør. Kommunal planlegging vil i tråd med dette vere eit viktig utviklings- og styringsverktøy.

Fylkesmannen har fleire roller og oppgåver innan planlegging etter plan- og bygningslova (pbl). Ei viktig oppgåve i planprosessar er å formidle nasjonal politikk innanfor viktige fagområde, der arealpolitikk og miljøvern, landbruk, helse, oppvekst og samfunnstryggleik står sentralt. Fylkesmannen skal sjå til at nasjonale og regionale omsyn blir ivaretatt i planarbeidet, og elles også sikre at kommunale vedtak i plan- og byggesaker er i samsvar med gjeldande lovverk. Vidare har Fylkesmannen ansvar for behandling av klager på kommunale vedtak i plan- og byggesaker etter lova. Fylkesmannen har og rolle som meklar i plansaker der det ligg føre motsegn. Fylkesmannen har eit særleg ansvar for å orientere om det økonomiske opplegget for kommunesektoren og rettleie kommunane i økonomisk planlegging og forvaltning. Fylkesmannen har også ei viktig oppgåve knytt til lokal omstilling og fornying i kommunesektoren.

Dei 36 kommunane i Møre og Romsdal viser stor variasjonsbreidde i forhold til demografi og busettingsmønster, næringsliv og økonomi, natur- og ressursgrunnlag, transport og samferdsel; sosiale og kulturelle forhold osv. Fylkeskommunen har eit overordna ansvar for regionalt samarbeid, regional utvikling og regional planlegging i dialog med kommunar og andre offentlege, frivillige og private aktørar. Viktig informasjon om Møre og Romsdal er samla i *Fylkesstatistikk 2012*, og vil kunne inngå som eit viktig arbeidsverktøy for kommunane, næringslivet og andre som har behov for oppdatert statistikk i sitt arbeid; sjå <http://mrfylke.no/Tenestekomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/Fylkesstatistikk>

Regional planstrategi 2012 – 2016 gjer nærare greie for viktige utviklingstrekk og hovudutfordringar i fylket, og inneheld oversyn over korleis dei prioriterte planoppgåvene skal følgjast opp vidare; sjå <https://mrfylke.no/Tenesteomraade/Plan-og-analyse/Regional-planlegging/Regional-planstrategi/Regional-planstrategi-2012-2016> Eit viktig mål med planstrategiarbeidet er å avklare regionale utfordringar og moglegheiter, samt prioritere viktige område for regional samhandling og planlegging i planperioden. Planstrategien skal også ivareta nasjonale forventningar og prioriteringar. Gjennom dette vil det kunne leggjast til rette eit tettare samarbeid mellom Fylkesmannen, regional statsforvaltning og fylkeskommunen om regional planlegging. Det kan også inngå som eit meir forpliktande styringsverktøy for å sjå utfordringar i fylket på tvers av kommunegrenser, forvaltningsnivå og sektorar. Vidare kan viktige satsingsområde og prioriteringar nedfelt i den regionale planstrategien vere med å opne opp for regionale tilpassingar knytt til Fylkesmannens embetsopdrag.

Fylkeskommunen skal utarbeide regionale planar for dei spørsmåla som er fastsette i den regionale planstrategien. Regionale planar kan gjelde for heile regionen, delar av regionen eller vere tematiske. Eit planspørsmål som har verknad for fleire kommunar er i utgangspunktet eit aktuelt tema for ein regional plan. Fylkesplanen er arena for samarbeid om langsiktig og strategisk planlegging i regionen. Med *Fylkesplan 2013-2016* <http://mrfylke.no/Tenesteomraade/Plan-og-analyse/Regional-planlegging/Fylkesplan/Fylkesplan-2013-2016> er søkelyset retta mot 4 prioriterte satsingsområde; *Kultur, Kompetanse, Verdiskaping og Samferdsel* - og 6 gjennomgåande perspektiv; *Barn og unge, Folkehelse, Universell utforming, Likestilling og inkludering, Internasjonalisering og Miljø og klima*.

2.2 Kommuneplanlegging som politisk og administrativt styringsverktøy

Den kommunale planlegginga skal etter plan- og bygningslova samordne både den fysiske, økonomiske, sosiale og kulturelle utviklinga. Kommunal planlegging er i lys av dette eit viktig verktøy for utvikling og styring både av kommunen som samfunn og kommunen som organisasjon.

Regional og kommunal planstrategi

Regional og kommunal planstrategi er innført som nye verktøy i plan- og bygningslova (pbl 2008). I samsvar med pbl § 10-1 skal er kommunane pålagt å utarbeide ein kommunal planstrategi i kvar kommunestyreperiode, og seinast eitt år etter konstituering av nytt kommunestyret. Formålet er å klargjere kva planoppgåver kommunen bør starte opp eller vidareføre for å legge til rette for ei ønska utvikling i kommunen. Fylkestinget skal i løpet av den same perioden vedta ein regional planstrategi som skal avklare dei regionale planbehova. Fylkeskommunen bør i samarbeid med kommunane her legge opp til eit opplegg som sikrar samordning. Arbeidet med den kommunale planstrategien vil også kunne rette søkelys mot ei nærare drøfting og avklaring av behovet for interkommunalt samarbeid.

Nasjonale forventningar

Viktige føringar for arbeidet med regional og kommunal planstrategi er forankra i *Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging*, vedtatt av regjeringa 24.06.2011

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/veiledninger/2011/nasjonale-forventninger-til-regional-og-.html?id=649923> Forventningsdokumentet omfattar seks hovudtema:

- Klima og energi
- By- og tettstadutvikling
- Samferdsel og infrastruktur
- Verdiskaping og næringsutvikling
- Natur, kulturmiljø og landskap
- Helse, livskvalitet og oppvekstmiljø

Eit viktig prinsipp i den nye plan- og bygningslova (pbl 2008) er ei sterkare kopling mellom samfunnsdelen og arealdelen i kommuneplanen. Samfunnsdelen vil med utgangspunkt i den kommunale planstrategien gi overordna mål og føringar for utvikling av kommunen som samfunn og organisasjon. Dette dannar utgangspunkt for arealdelen som i neste omgang gir retning og rammer for den vidare fysiske detaljplanlegginga gjennom område- eller detaljregulering.

Kommuneplanen vil også etter behov gi grunnlag for utarbeiding av kommunedelplanar for bestemte område, tema eller verksemdsområde i kommunen. Kommuneplanarbeidet heng også tett saman med andre planprosessar, styringssystem og rapporteringsverktøy i kommunen. Utfordringa for mange kommunar er å utvikle kommuneplansystemet til eit integrert og heilskapleg styringsverktøy for administrative og politiske vurderingar og prioriteringar. Arbeidet med den kommunale planstrategien vil her kunne inngå som eit viktig grep.

Gjennom arbeidet med kommunale planstrategiar ser vi også at kommunane i sterkare grad har retta søkelyset mot ei meir systematisk, tverrsektoriell og langsiktig planleggingstenking. Dette ser vi m.a. i forhold til folkehelse og levekår. Med den nye Folkehelselova og med Samhandlingsreforma har kommunane m.a. fått eit større ansvar knytt til førebyggjande folkehelsearbeid. Folkehelse og levekår vil slik kunne løftast opp og inngå som eit gjennomgåande perspektiv i den kommunale planlegginga.

Fylkesmannen sine fokusområde:

Kommunal planlegging som verktøy og rammeverk

- Kommuneplansystemet etter plan- og bygningslova
- Nasjonale og regionale føringer
- Kommunal planstrategi
- Kommuneplan med samfunnsdel og arealdel

Aktuelle temaområde for høringsuttale frå Fylkesmannen i kommunale plansaker

- Planfaglege merknader; prosess og produkt
- Natur- og miljøvern; landskap, friluftsliv, strandsone, viltinteresser, vegetasjon
- Landbruk; jordvern, skogbruk, aktivt landbruk
- Samfunnstryggleik; ROS-analyse
- Barn og unge; Oppvekstmiljø, leikeplassar, trafikksikring
- Universell utforming; tilrettelegging, inkludering, deltaking
- Folkehelse; levekår, nærmiljø

Fylkesmannen har eit særleg ansvar for at nasjonal politikk blir formidla og følgd opp i behandling av kommunale og regionale planar

- legge auka vekt på rettleiing og tidleg medverknad i planarbeidet
- formidle tidleg og aktivt dei nasjonale forventningane og nasjonal politikk i den regionale og kommunale planlegginga

Motsegn skal om nødvendig brukast for å sikre at kommunane ikkje vedtar planar i strid med nasjonale og regionale interesser og for å få fram gode løysingar.

Fylkesmannen sitt bilde:

- Status for gjeldande overordna planar: Kommuneplan for Sunndal samfunnsdel 2007 – 2015 <http://www.sunndal.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=754&FilId=640> vart vedtatt av kommunestyret i oktober 2007.
- Kommuneplanens arealdel 2007 - 2015 <http://www.sunndal.kommune.no/bolig-eiendom-og-teknisk/byggesak/kommuneplan-2007-2015-arealdelen-vedtatt-plan.aspx> vart vedtatt i 2007.
- Kommunen har utarbeidd kommunal planstrategi for 2012 – 2015 <http://www.sunndal.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=754&FilId=2680> Planstrategien vart vedtatt av kommunestyret i august 2012. Fylkesmannen har tidlegare hatt denne på høyring.
- Planstrategien peikar på at vedtatt kommuneplan med samfunns- og arealdel, saman med nasjonale og regionale føringer, gir viktige rammer og retningslinjer for overordna samfunnsutvikling - både for kommunen som samfunn og for kommunen som organisasjon.
- Planstrategien viser ein gjennomgang av alle kommunale planar. Planstrategien foreslår at både samfunnsdel og arealdel skal reviderast i inneverande kommunevalperiode (2012 – 2015). Den foreslår m.a. at arealdelen skal få ein

teknisk oppdatering etter ny plan- og bygningslov. Vidare skal kommunedelplan for Sunndalsøra og Ålvundfjord reviderast i løpet av 2014. Sunndal kommune er også med i eit interkommunalt planarbeid for sjøområda i regi av ORKide.

- Kommunestyret har den 19.06.13 fastsett planprogram for revisjon av kommuneplan for Sunndal 2014-2020 (samfunnsdel og arealdel).
- Kommunen har elles utarbeidd ei rekke ulike kommunedelplanar i form av temaplanar, områdeplanar eller sektorplanar; sjå oversikt på <http://www.sunndal.kommune.no/naring-planer-og-okonomi/planer/> Planstrategien inneheld skisse til opplegg for revisjon/rullering av desse; sjå <http://www.sunndal.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=754&FilId=2680>

Dialogpunkt

Fylkesmannen vil vere ein viktig medspelar i kommunale planprosessar. Kommunal planstrategi vil her vere eit nyttig utgangspunkt for vidare dialog og samarbeid rundt kommunale planoppgåver. Dette omfattar m.a. at Fylkesmannen skal

- sikre at nasjonale og regionale mål blir ivaretatt og vere ein pådrivar for at planarbeid innanfor prioriterte tema blir sett i gang
- medverke i planprosessane og delta i regionalt planforum
- prioritere å delta i planarbeidet frå ein tidleg fase og varsle om eventuelle konflikter så tidleg som mulig

Kommunen har i arbeidet med kommunal planstrategi signalisert oppstart av arbeidet med rullering av kommuneplanen. Fylkesmannen ønskjer vidare tett dialog om dette.

- Korleis arbeider Sunndal kommune med oppfølging av sin planstrategi ?

2.3 Kommuneøkonomi og økonomistyring

Fylkesmannen skal gi kommunane råd og rettleiing i økonomiforvaltninga, blant anna i regelverk, inntektssystem og statsbudsjettet.

Fylkesmannen tildeler kvart år skjønnsmidlar for å kompensere forhold som ikkje blir fanga opp i inntektssystemet. Fylkesmannen tildeler også

skjønnsmidlar til omstillings- og fornyingsprosjekt.

Fylkesmannen fører kontroll med kommunen sine budsjett, økonomiplan og regnskap, blant anna med omsyn til inn- og utmelding av ROBEK

Fylkesmannen sine fokusområde:

Økonomisk status

- Overskot/Underskot
- Brutto driftsresultat
- Finans og lånegjeld
- Netto driftsresultat og økonomisk buffer

Fylkesmannen sitt bilde:

Kort om demografiske og økonomiske rammevilkår

Sunnal kommune har 7205 innbyggjarar. Folketalet har gradvis gått nedover dei siste åra og kommunen har ein aukande andel av befolkninga over 67 år. Mykje av dette skuldast etterverkingar av den hektiske utviklinga av Sunndalsøra som industristad i si tid med stor etterspurnad etter arbeidskraft og innflytting. Denne aldersgruppa er i dag i pensjonistalder. Uro i verdsøkonomien har skapt problem for hjørnesteinsbedrifta Hydro Sunndal som har resultert i ein auke i talet på arbeidsledige. Brutto driftsinntekt var på 690 mill. i 2012 og skatteinntekt i pst av landsgjennomsnittet utgjorde 92 pst.

Overskot/Underskot

- Rekneskapen for 2012 viste at Sunndal kommune hadde eit mindreforbruk/ overskot på 2,9 millioner.

Driftsresultat

- Sunndal kommune har dei siste åra hatt ei positiv utvikling i brutto driftsresultat, 2,6 pst i 2012, 0,4 pst i 2011 og – 0,5 pst i 2010.

Finans og lånegjeld

- Netto lånegjeld har vore lavare enn snittet for Norge utan Oslo dei siste tre åra. I 2012 utgjorde netto lånegjeld 56,8 pst. Til samanlikning ligg snittet for Norge utan Oslo på 73,2 pst i 2012.
- Sunndal kommune sine renter og avdrag utgjorde 4,0 pst av brutto driftsinntekter i 2012.
- Brutto investeringsutgift utgjorde 26 mill i 2012 og dei lånefinansierte 52 pst av investeringane.
- Alle kommunar skal i kvar kommunestyreperiode vedta eit nytt finansreglement og Sunndal kommune har informert om at dette har blitt gjort og at det vil bli revidert i løpet av 2014 igjen.

Netto driftsresultat og økonomiske bufferar

- Det er anbefalt at netto driftsresultat er på minst 3 pst av brutto driftsinntekt over tid for at kommunen sin formue skal oppretthaldast. Netto driftsresultat er hovudindikatoren for handlingsrommet til kommunen. I 2012 hadde Sunndal kommune eit netto driftsresultat på 4,1 pst. (2,1 pst i 2011 og 1,3 pst i 2010).
- Sunndal kommune har oppsparte midlar på disposisjonsfond og i 2012 var dette 9,6 pst av brutto driftsinntekter.
- Sunndal kommune har 83 mill i inntekter frå eigedomsskatt i 2012

Dialogpunkt

- Korleis er den økonomiske utviklinga så langt i 2013?
- Korleis opplever kommunen utviklinga av det økonomiske handlingsrommet i åra framover?

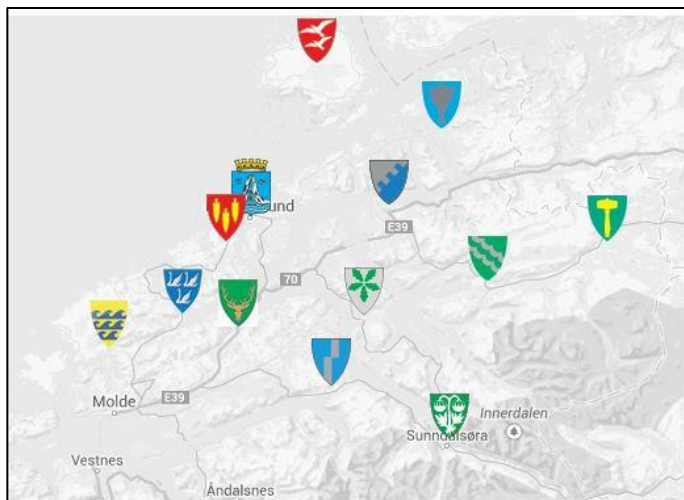
2.4 Interkommunalt samarbeid

Fylkesmannen sine fokusområde:

- Alle kommunane skal ha like føresetnader til å yte gode tenester til innbyggjarane gjennom kompetente og robuste fagmiljø og faste kommunesamarbeidsordningar som òg ivaretar lokaldemokratiet
- Fornyng og utvikling av tenestene med vekt på både lokaldemokrati og kvalitet og effektivitet

Fylkesmannen sitt bilde:

- Gjennom regionrådet ORKIdè har 11 kommunar på Nordmøre, fleire interkommunale samarbeid etablert og på gang. ORKIdè vart etablert i 1990. IKT, breiband og innkjøp er saker der ORKIdè tidleg var i front, og som har betydd mykje for effektivisering av tenesteproduksjonen. Dei tre store bykommunane i vårt fylke har ei viktig rolle som pådrivar i interkommunalt samarbeid.
- Fylkesmannen har saman med KS i Møre og Romsdal gjort en avtale med NIVI analyse AS om kartlegging av alt interkommunalt samarbeid som kommunane i Møre og Romsdal deltek i. Denne rapporten vart lagt fram på KS sin haustkonferanse 30. oktober 2013, og vil bli sendt ut til alle kommunane i Møre og Romsdal i løpet av november med oppfordring om å behandle rapporten i kommunestyret.

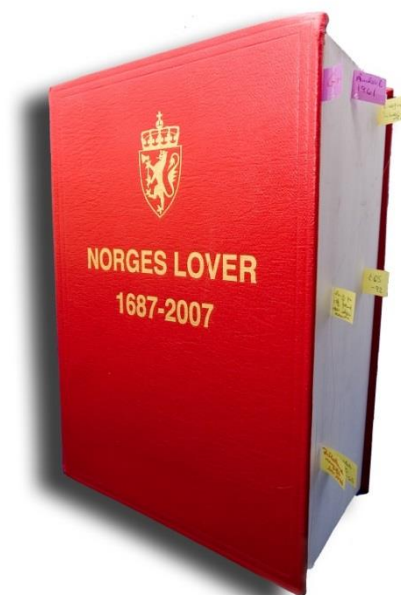

Dialogpunkt

- Kva haldning har kommunen til vidareutvikling av interkommunalt samarbeid sett opp i mot behovet for kommunesamanslåingar ?

Kap. 3 – Justis- og beredskap

- *Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet*
- *Samfunnstryggleik og beredskap*
- *Klagesaker etter plan- og bygningslova*
- *Verjemål*

3.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet

Fylkesmannen er det sentrale samordningsorganet overfor kommunane på regionalt nivå. Fylkesmannen har ansvar for å medverke med kunnskap om bruk av lover og gi rettleiing om generell saksbehandling i kommunane. I Fylkesmannen si formidling av statleg politikk overfor kommunane skal det gjerast nærare greie for om oppgåvene er lovpålagde eller om dei er av rådgivande eller rettleiande karakter.

3.2 Samfunnstryggleik og beredskap

Kommunane har eit generelt og grunnleggjande ansvar for å ivareta tryggleiken til eigne innbyggjarar og andre som oppheld seg i kommunen. Alle uønskte hendingar skjer i ein kommune, og kommunane har ei vesentleg rolle i alt beredskapsarbeid.

Fylkesmannen sine fokusområde:

Kriser og katastrofar gir lokalsamfunnet utfordringar, og mange oppgåver er lagde til kommunane. Kommunane skal sikre god oversikt over risiko og sårbarheit, vere drivkraft for godt førebyggjande arbeid og ha nødvendig beredskap og handteringsevne. Under kriser og katastrofar skal kommunen iverksette tiltak for å verne innbyggjarane og oppretthalde viktige samfunnsfunksjonar. God kommunal beredskap er ein grunnleggjande føresetnad for god nasjonal beredskap.

I 2013 er Fylkesmannen særleg oppteken av at kommunane følgjer opp krava gitt i *Sivilbeskyttelseslova (2010)* og *Forskrift om kommunal beredskapsplikt (2011)*. For kommunar som ikkje har utarbeidd heilskapleg risiko- og sårbarheitsanalyse i samsvar med nye krav, bør dette arbeidet ha høgst prioritet.

Fylkesmannen sitt bilde:

Sunnal kommune si krisehandteringsevne har fleire gonger blitt sett på prøve. Særleg under «skredveka» i mars 2010, men også under andre større og mindre naturhendingar har kommunen stått fram som ein effektiv og kompetent beredskapsorganisasjon.

Fylkesmannen gjennomførte «tilsynslignande» rettleiingsmøte med Sunndal kommune i 2009. Det vart skrivne rapport etter møtet, og i samandraget vart det slått fast at:

- Sunndal kommune er medviten om ansvaret sitt og har god kunnskap om samfunnstryggleik og beredskap. Kriseleiinga er medviten om eiga rolle, eige ansvar og eigne oppgåver under krisehandtering.
- Kommunen har føremålstenlege beredskapsplanar (med potensial for betre samordning), men plan for helsemessig og sosial beredskap er utdatert og ikkje i samsvar med krav heimla i lov om helsemessig og sosial beredskap.
- Beredskapsplanverk og arbeid med samfunnstryggleik og beredskap er ikkje forankra i kommuneplanen.
- Kommunen manglar sektorovergripande ROS analyse, og ROS analyse som grunnlag for kommuneplanens arealdel. Arbeidet med ROS analyse for arealdelen er påbegynt men ikkje ferdigstilt.
- Kommunen sitt forbettringspotensial ligg i gjennomføring og samordning av ROS-analysar og samordning, forenkling og forankring av beredskapsplanverket.

Desse prioriteringane for vidare arbeid vart føreslått:

- Kommunen sitt planverk for helsemessig og sosial beredskap må reviderast slik at det kjem i samsvar med aktuelle lov- og forskriftskrav.
- Den påbegynte ROS-analysen bør fullførast – slik at denne kan ligge til grunn for kommunen sine framtidige prioriteringar innanfor samfunnstryggleik og beredskap.
- Kommunen sitt beredskapsplanverk og arbeid med samfunnstryggleik og beredskap bør forankrast i kommuneplanen. Kommunen sine beredskapsplanar bør ved neste rullering samordnast betre.
- Risiko knytt til arealbruk bør kartfestast og ved neste rullering koplast til kommuneplanen sin arealdel.

Hovudtrekka i dette bildet står seg framleis. Avviket som gjeld helse- og sosialberedskap er lukka, og kommunen har starta, men er framleis ikkje i mål med resten.

Dei mest vesentlege og framleis aktuelle punkta frå tilsynet gjeld strategisk forankring av arbeidet med samfunnstryggleik og beredskap og utarbeiding av heilskapleg ROS-analyse i medhald av krava i *Sivilbeskyttelseslova* (2010) og *Forskrift om kommunal beredskapsplikt* (2011).

Dialogpunkt

- Kva er status for arbeidet med heilskapleg ROS analyse i Sunndal kommune? Blir dette arbeidet samordna med ROS-analysen for skred og flaum?

3.3 Klagesaker etter plan- og bygningslova

Fylkesmannen sine fokusområde:

Fylkesmannen har ei tid hatt fokus på temaet ulovleg bygging. Dette er eit tema som vi ser får ulik merksemd ute i kommunane. Skal ein oppnå ønska respekt for regelverket, og kommunen si rolle som bygningsstyresmakt, er det viktig å ha høg merksemd på dette temaet. At kommunane har system for å avdekke og reagere på ulovleg bygging er sentralt i tilnærminga er derfor viktig for den allmenne tilliten til byggesaksprosessen.

Fylkesmannen sitt bilde:

Fylkesmannen har hatt 12 klagesaker etter plan- og bygningsloven frå Sunndal kommune i tidsrommet 2010 til d.d. dette gjeld både byggesaksklager og reguleringsklager. Av desse vedtaka er 9 stadfesta av fylkesmannen. Desse sakene, saman med den dialogen vi har med kommunen gjennom året, viser at kommunen har god kompetanse på dette området. Det er Fylkesmannen sitt inntrykk at byggesaksbehandlinga etter plan- og bygningslova i Sunndal kommune er god.

Dialogpunkt

- Kva for tilnærming har kommunen til å avdekke og reagere på ulovleg bygging etter plan og bygningslova

3.4 Vergemål

Ny vergemålslov blei vedtatt 11. mars 2010 og skal ivareta betre rettstryggleik og integritet for personar under vergemål. Lova gir Norge eit nytt regelverk på vergemålsområdet. Den nye vergemålslova vart sett i verk frå 1. juli 2013, saman med tilhøyrande forskrift og tilknytt endringar i andre lover. Etter den nye lova fungerer Fylkesmannen som lokal vergemålsmyndighet.

Fylkesmannen sine fokusområde:

Kommunen skal levere rekneskap for 2012 og for fyrste halvår 2013.

Kap. 4 – Helse og sosial

- *Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet*
- *Kommunehelse*
- *Pleie og omsorg*
- *Sosialtenesta*
- *Barnevern*
- *Gjennomføring av helsehjelp med tvang*
- *Psykisk helsearbeid*
- *Rusfeltet*

4.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet

Fylkesmannen er et forvaltnings- og kompetanseorgan og skal medverke til å gjennomføre nasjonal politikk i helse- og omsorgssektoren regionalt og iverksetting av sektorpolitikken gjennom kommunane. Fylkesmannen skal drive rådgiving mot sentrale myndigheter, kommunane, fylkeskommunane, helseforetaka, frivillige organisasjonar og befolkninga. Dette inneber blant anna å informere, rettleie og gi råd innan helse- og omsorgslovgivinga, sosiallovgivinga og barnevernlovgivinga.

Gjennomføring av samhandlingsreforma vil kreve ekstra merksemd i åra framover. Vidare har Fylkesmannen oppgåver knytt opp mot kvalitetsutvikling og prioritering i helse- og omsorgstenesta. Fylkesmannen har gjennom eit eige fullmaktsbrev fullmakt til å forvalte ulike tilskotsordningar.

Fylkesmannen skal, som tilsynsmyndigheit, ha kunnskap om barns oppvekstforhold, befolkningas levekår, helsemessige forhold i befolkninga og behov for barnevernstenester, sosiale tenester i Nav og helse- og omsorgstenester. Fylkesmannen skal vidare kontrollere om tenestene blir utøvd i tråd med krav i barnevernloven, lov om sosiale tenester i Nav, lov om kommunale helse- og omsorgstenester, spesialisthelsetenestelova m.v. og gripe inn overfor verksemdar som utøver sine tenester i strid med lovgivinga. Fylkesmannen skal føre tilsyn med alt helsepersonell og anna personell i kommune- og spesialisthelsejeneste som yter helse- og omsorgstenester.

4.2 Kommunehelse

Fylkesmannen sine fokusområde:

Fylkesmennene har på oppdrag frå Statens helsetilsyn ført landsomfattande tilsyn med Helsestasjonstenester til barn 0-6 år i 2013. Bakgrunnen for tilsynet var uro for at barna ikkje får tenester i tråd med faglege normer, noko som bryt med målet om godt fungerande og heilskapleg styringssystem.

Fylkesmannen har eit følgje-med ansvar når det gjeld forsvarlege legetenester og tilstrekkeleg legedekning i kommunane.

Fylkesmannen har fokus på førebyggjande helsetenester og forvaltar tilskotsmidlar til etablering av frisklivssentral i kommunane.

Fylkesmannen sitt bilde:

Helsestasjonsteneste og helseteneste i skolen

Fylkesmannen gjennomførte tilsyn med helsestasjonstenesta i Sunndal kommune 27-28. august 2013. Tema for tilsynet var om kommunen sikrar:

- barn i aldersgruppa 0- 6 år forsvarlige helsekontrollar i tråd med nasjonale retningslinjer
- at helsestasjonstenesta medverkar til at barn/familiar med spesielle behov får eit heilskapleg tenestetilbod
- helsestasjonen tilbyr tenester til barn og foreldre tilpassa eigen språkbakgrunn
- at helsestasjonstenestene arbeider gjennom kostvegledning for å førebygge feilernæring

Kva vi fann:

Sunndal kommune fekk eit avvik under første hovudkriteriet som lyder slik:

- Sunndal kommune sikrar ikkje at journalar i helsestasjonen blir ført i tråd med regelverket, eller at tilgangen til journal blir avgrensa og styrt ut frå tenestlege behov.

Forklaring:

Sunndal kommune er ein stor kommune og er i helsestasjonssamanheng inndelt i distrikt, der den enkelte helsesøster betener «sitt distrikt». I tillegg har kommunen eit asylmottak med «øyremerka» helsesøster/ sjukepleiarstillingar som berre arbeider med asylmottakarar og flyktningar. Alle er tilsett i helsestasjonstenesta i Sunndal kommune og har tilgang til journalopplysningar om alle barna og deira familie som mottar tenester frå helsestasjonen. At alle tilsette i helsestasjonen har tilgang til journalane utan at behovet er fagleg grunngjeve i helsestasjonens drift og verksemd er i strid med regelverket. Det blir heller ikkje ført kontroll med journalføringa.

Kommunen har fått rapporten frå tilsynet, og har frist til 10. november med å sette opp ein plan for korleis avviket skal lukkast.

Fylkesmannen vart godt motteke i kommunen, og har god dialog med helsesjefen om vidare oppfølging av tilsynet. Kommunen er i ferd med å lukke avviket.

Fastlege

Kommunen søkte raskt om ny fastlegeheimel for å ha dekning på fastleger.

Helsefremjande og førebyggjande arbeid

Sunnal kommune har etablert frisklivssentral i 2013 og er i startsfase. Kommunen fekk tilskot i 2012 for planlegging og etablering av frisklivssentral.

Dialogpunkt

- Kva ser kommunen som den største utfordringa når det gjeld forsvarleg journalføring i helsestasjonstenesta?
- Har kommunen tilstrekkeleg dekning når det gjeld fastlege i dag?
- Kva er den største utfordringa for kommunen i arbeidet med start av frisklivssentral?

4.3 Pleie og omsorg

Fylkesmannen sine fokusområde:

Demensplan 2015

Gode og forsvarlege tenester til personar med demens.

Øyeblikkelig hjelp

Fylkesmannen fylgjer med i utviklinga av nye tilbod om *øyeblikkelig hjelp* i kommunane (ø-hjelp), korleis tilboda blir organisert og korleis samarbeidet med helseføretaket sikrar trygge tenester for befolkninga.

Fylkesmannen sitt bilde:

Kommunen har demensteam, dagaktivitetstilbod for personar med demens, pårørandeskule og skjerma eining.

Kommunen har ikkje eigen demensplan, dette er heller ikkje lovpålagt, men anbefalt frå statleg hald.

Kommunen har oppretta ein ø-hjelp-plass på korttidsavdelinga etter å ha fått tilskot frå Helsedirektoratet, og har inngått avtale med Helseføretaket.

Dialogpunkt

- Korleis sikrar Sunndal kommune at tilbodet er tilpassa talet på personar med demens?
- Kva er den største utfordringa kommunen ser når det gjeld kommunal ø-hjelp?

4.4 Sosialtenesta

Fylkesmannen sine fokusområde:

Fylkesmannen har det sist året gitt opplæring i sosialtenestelova i NAV, med tilhøyrande forskrifter og rundskriv over til saman 5 dagar.

Fylkesmannen har fokus på oppfølging av framandspråklege og innvandrar, og deira behov for sosiale tenester og hjelp til arbeid og integrering i samfunnet.

Fylkesmannen følgjer med i kommunen sitt arbeid mot fattigdom og sosial ulikskap, og forvaltar tilskot til utvikling av gode tenester.

Fylkesmannen sitt bilde:

NAV Sunndal har delteke på alle kursdagane. Kommunen har felles NAV-leiar med NAV Tingvoll og høyrer til NAV sitt tenesteområde Nordmøre. Fylkesmannen saman med NAV Møre og Romsdal, hadde i august fagdag om Kvalifiseringsprogrammet i tenesteområdet. Dette etter initiativ frå NAV-leiarane som også medverka i planlegging og gjennomføring av dagen.

NAV Sunndal er positivt innstilt til interkommunalt samarbeid om NAV-oppgåvene (slik dei fleste NAV kontor er). I tillegg til NAV si minimumsløysing (sosiale tenester) har kontoret også oppgåver etter helse- og omsorgstenestelova knytt til brukarar med rusmiddelproblematikk og i tillegg støttekontaktordninga.

Sunndal kommune har asylsøkjarmottak og derfor har NAV Sunndal mange flyktningar i si brukargruppe. Det er ei utfordring å rettleie desse inn mot arbeidsmarknaden fordi dei ikkje fyller krava frå næringslivet i Sunndal. Det handlar både om språkproblematikk og at dei ikkje er så mobile fordi det er mange store barnefamiljar.

NAV Sunndal har fått prosjektmidlar frå Fylkesmannen knytt til barnefattigdom og bustadsosialt arbeid. Kommunen har utarbeidd bustadsosial handlingsplan. Dei har for få bustader til vanskeligstilte, og har oppnemnt ein byggekomité som arbeider med dette. Dette i tillegg til rusprosjekt støtta av Rus-Midtd.

For inneverande år er det tildelt kr 343 862,- til bustadsosialt arbeid. Søknaden beskriv utfordringa slik: «De tildelte midler er brukt til å opprette en deltidsstilling innenfor arbeidsområdet boligveiledning for ungdom og andre med rusproblemer eller sosiale og boligmessige tilpasningsvansker. De tildelte midler strekker ikke til for å dekke det omfattende behovet som er innenfor kommunens egne akuttboliger og de øvrige med

boligososiale problemer i egen bolig, men deltidsstillingen er brukt på de mest prekære tilfellene. Midlene finansierer en deltidsstilling (50%), mens de øvrige oppgavene utføres av kommunens/NAVs rusteam og øvrige veiledere ved NAV. Arbeidet foregår ute i den enkeltes bolig og i kommunens to akuttboliger og medfører mye arbeid ute «i felten».

Fylkesmannen har ikkje hatt tilsyn med sosiale tenester i NAV Sunndal

Dialogpunkt

- Kva ser kommunen som den største utfordringa når det gjeld innvandrarbefolkninga og deira integrering i arbeidslivet?
- Korleis vil kommunen arbeide for å dekke behovet for bustadar til vanskelegstilte?
- Korleis vil kommunen sikre at det bustadsosiale arbeidet blir vidareført og oppretthalde etter tilskotsperioden?
- Korleis fungerer partnerskapet mellom kommunen og NAV Møre og Romsdal?

4.5 Barnevern

Fylkesmannen sine fokusområde:

Statsbudsjetta dei tre siste åra (1011 – 2013) har hatt midlar til styrking av det kommunale barnvernet. Det blir satsa både på fleire stillingar og på kompetanseheving. Dette er vidareført i forslag til statsbudsjett for 2014. Fylkesmannen har ei rolle både med å fordele styrkingsmidlar og følgje opp resultatet av satsinga. Stillingane er finansiert gjennom øyremerka tilskot. Det er fordelt til saman 36,5 stillingar i vårt fylke frå 2011 til 2013, og det interkommunale samarbeidet mellom Sunndal, Nesset og Tingvoll har fått tildelt ei stilling. Satsinga skal setja kommunane i betre stand til å utføre sine lovpålagte oppgåver etter barnevern-lovgjevinga. Fylkesmannen skal følgje opp kommunane både med tilsyn og med kommunen sine planar for styrking/utvikling av tenesta.

Fylkesmannen sitt bilde:

Det har vore kontakt med leiar for den interkommunale barnevernstenesta Sunndal, Tingvoll og Nesset for å samlast til eit møte om barnevernstenesta i 2014. Barnevernsleiar ønskjer eit slik møte. Fokuset på møtet blir ev. korleis tenesta skal utvikle seg framover for å møte utfordringar. Møtet vil bli organisert som eit arbeidsmøte der tenesta sjølv blir utfordra på å definere styrker og svakheiter, formulere mål og planlegge endringar.

Det var tilsyn med barnevernstenesta i 2012 der ein fann både fristbrot og avvik i forhold til arbeid med undersøkingar og med evalueringar av hjelpetiltak. Kommunen har laga ein plan for å rette dette og etter siste rapporteringa i år ligg kommunen bra an når det gjeld fristane. I 2014 vil det bli eit samarbeid med Fylkesmannen om utviklinga av tenesta, både på bakgrunn av planen, og at det no er etablert ei interkommunal barnevernsteneste.

Dialogpunkt

- Kva ser kommunen som den største utfordringa i (det interkommunale) barnevernet i dag?

4.6 Gjennomføring av helsehjelp med tvang

Fylkesmannen sine fokusområde:

Å yte helsehjelp ved bruk av tvang er eit inngrep i pasienten sin sjølvråderett. Difor er rettstryggleiken særskilt viktig ved denne typen tiltak. Fylkesmannen skal sjå til at regelverket er følgt, og at det blir fatta vedtak om tvungen helsehjelp der dette er aktuelt.

Fylkesmannen sitt bilde:

Fylkesmannen har fått kopi av (berre) to vedtak på dette området sidan starten av 2012. Fylkesmannen gjennomførte difor i april 2013 eit umeldt tilsyn ved Sunndal Helsetun. Under tilsynet vart det avdekket to avvik:

1. Sunndal kommune sikrar ikkje i tilstrekkeleg grad at pasienten sin samtykkekompetanse vert vurdert, og at det eventuelt vert fatta avgjerd om bortfall av samtykkekompetanse for pasientar ved avdelingar for demente ved Sunndal Helsetun.
2. Sunndal kommune sikrar ikkje at det vert fatta vedtak med heimel i *pasient- og brukerrettighetslova* kapittel 4A når pasientar vert haldne tilbake mot si vilje ved avdelingar for demente ved Sunndal Helsetun.

Sunndal kommune har gjeve tilbakemelding på at avvik 1 skal være lukka innan 1.12.2013 og avvik 2 skal være lukka innan 1.7. 2013.

Dialogpunkt

- Korleis sikrar kommunen at regelverket knytt til avgjerd om bortfall samtykkekompetanse og om tvang, er kjent og etterlevd?

4.7 Psykisk helsearbeid

Fylkesmannen sine fokusområde:

Fylkesmannen skal gjere seg kjent med, og fylgje tenesteutviklinga på felta *psykisk helsearbeid og rusarbeid til barn, unge og vaksne* i den enkelte kommune, mellom anna gjennom å kvalitetssikre og sende inn rapporteringa frå kommunane.

I samarbeid med nasjonale og regionale kompetansesentra skal Fylkesmannen medverke til kvalitets- og kompetanseutvikling i lokalt psykisk helsearbeid og rusarbeid, gjennom råd, vegleiing og formidling av lovverk, nasjonale mål og faglige retningsliner. Dette arbeidet bør også involvere brukar- og pårørandeorganisasjonane og spesialisthelsetenesta.

Fylkesmannen har gjennom si verksemd til hensikt å sjå rus-/og psykisk helsearbeid som eit fagfelt, noko som kjem til uttrykk i temasamlingane «Som ringar i vatn», der samhandling mellom kommunar og spesialisthelsetenesta står sentralt.

Fylkesmannen skal følgje med på og understøtte, kommunane sitt arbeid med psykososial oppfølging til overlevande, etterlatne og pårørande etter hendingane 22.7.2011.

Fylkesmannen sitt bilde:

Hovudintrykket er at Sunndal kommune i all hovudsak har vidareført ressursbruken innan området *psykisk helsearbeid* etter opphør av opptrappingsplanen 31.12.2008. Kommunen har arbeidd spesielt målretta mot barn og unge.

Dialogpunkt

- Kva utfordringar ser kommunen når det gjeld behov innan psykisk helsearbeid i dag og framover?

4.8 Rusfeltet

Fylkesmannen sine fokusområde:

Fylkesmannen følger med i kommunane sitt ansvar for å vidareføre tiltak innanfor rusområdet som vart finansiert gjennom tilskotsordninga ut 2012.

Fylkesmannen har fokus på om kommunane har kompetanse i samsvar med behovet på rusområdet.

Fylkesmannen sitt bilde:

Sunndal har i fleire år teke i mot tilskot til kommunalt rusarbeid. Det er NAV som har søkt og kontoret har jobba systematisk med å byggje kompetanse og utvikle tenestetilbodet til rusavhengige. Det har vore lagt vekt på ei teneste som arbeider ute med oppfølging i bustad, i tillegg til eit lavterskel arbeidstilbod.

Dialogpunkt

- Korleis har kommunen arbeidd vidare med kommunalt rusarbeid etter at tilskotsordninga fall bort?
- Kva gjer kommunen i samband med førebyggjande rusarbeid?

Kap. 5 – Oppvekst og utdanning

- *Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringer på fagområdet*
- *Barnehage*
- *Grunnskule*

5.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringer på fagområdet

Barn og unge har plikt til grunnskuleopplæring, og rett til ei offentlig grunnskuleopplæring. Noreg har tiårig obligatorisk grunnskule som blir finansiert av kommunane. Barna tek til på skulen det året dei fyller 6 år. All ungdom mellom 16 og 19 år har rett til vidaregåande opplæring. Elevane kan velje mellom yrkesførebuande eller studieførebuande program, og opplæringa blir finansiert av fylkeskommunen.

Fylkesmannen skal bidra til at den nasjonale utdanningspolitikken blir følgd opp av fylkeskommunale, kommunale og private skuleeigarar. Vi skal vere ein ressurs og eit serviceorgan for kommunar, fylkeskommunar og andre med oppgåver innanfor opplæring, til dømes private skular, studieforbund og folkehøgskular.

Fylkesmannen skal dessutan bidra til å ivareta rettane og rettsvernet til elevar, føresette, lærlingar og deltakarar i vaksenopplæringa.

5.2 Barnehage

Barnehagen skal vere ei pedagogisk verksemd som gir barn under skulepliktig alder gode tilhøve for utvikling og aktivitet. Alle kommunar har ei lovfesta plikt til å tilby nok barnehageplassar, og kommunane har også ansvar for å finansiere barnehagane.

Fylkesmannen skal medverke til å nå dei nasjonale måla for barnehagepolitikken.

Fylkesmannen skal mellom anna:

- utføre tilsyn
- gi generell informasjon og rettleiing
- sikre rettar gjennom behandling av klager og andre enkeltsaker
- leggje til rette for og vere pådrivar i arbeidet med å betre kvaliteten
- forvalte statlege tilskot
- medverke til tverrfagleg samarbeid

Fylkesmannen sine fokusområde:

Retten til barnehageplass: Fylkesmannen skal følgje opp kommunane og sjå til at dei oppfyller retten til barnehageplass.

Rekruttering: Fylkesmannen skal prioritere og iverksette tiltak for auka rekruttering til barnehagelæreryrket gjennom satsinga GLØD.

Likestilling: Fylkesmannen skal bidra med å auke rekrutteringa av menn til barnehagelæreryrket.

Innhaldet i barnehagen og utviklinga av kvalitet i barnehagen: Fylkesmannen skal på fleire området arbeide med tiltak for å auke kvaliteten i barnehagane, mellom anna:

- bidra til vidareføring av satsinga *Vennskap og deltaking - kompetansesatsing for barnehagetilsette* til dømes tiltak for å ta i vare mangfalds- og likestillingsperspektivet
- bidra til implementering av rettleiaren *Barns trivsel – voksnes ansvar* gjennom samarbeid med relevante aktørar
- informere om tiltaka for rettleiing av nyutdanna barnehagelærarar

Økonomisk likeverdig behandling: Prioritere informasjon knytt til kommunane sin praktisering av forskrift om likeverdig behandling ved tildeling av offentlege tilskot til ikkje-kommunale barnehagar

Fylkesmannen sitt bilde:

Retten til barnehageplass:

Ut frå Fylkesmannens vurdering oppfyller kommunen retten til barnehageplass.

Rekruttering:

Andel styrarar med dispensasjon frå utdanningskravet i Sunndal er 0% mens snittet for Møre og Romsdal er 2,5%. Kommunen har heller ingen pedagogiske leiarar på dispensasjon - fylkessnittet ligger på 20,7%. Det vil seie at Sunndal kommune har god kompetanse i barnehagane.

Alle tal er frå 2012.

Likestilling:

Andel menn av totalt tilsette personar i barnehagane i Sunndal var i 2012 – 3,4%, mot 4,5% i heile fylket og 7,5% for landet. For Sunndal utgjer det 4 menn.

Innhaldet i barnehagen og utviklinga av kvalitet i barnehagen:

Kommunen har hatt eit kontinuerleg fokus på kvalitet i barnehagane. Dei arrangerer saman med Kristiansund ein årleg nasjonal konferanse . Vi har eit bilde av ein kommune som har god oversikt over barnehagefeltet og med eit stabilt personalet. Kommunen har også arbeidd godt med minoritetsspråklege barn.

Vi har gjennomført tilsyn på barnehageområde og vi registrerte ikkje noko lovbrøt.

Økonomisk likeverdig behandling:

Sunndal har ikkje private barnehagar.

Nøkkeltal for barnehageområdet for 2012

Indikatorar	1563 Sunndal	KOSTRA gr. 12	M&R	Landet u/ Oslo
Del av barn 1-5 år med barnehageplass	95	92	93	91
Del av barn i barnehagane som er minoritetsspråklege	10,3	8,1	8,3	10,1
Del av barn i barnehagar i kommunale barnehagar	100	76	49	51
Del av tilsette med førskolelærerutdanning	45,5	33,2	29,3	33,7
Del av assistentar med fagutdanning eller tilsvarande	24	38	28	29
Del av tilsette i barnehagane som er menn	3,4	5,4	4,5	7,5
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunale barnehagar per korrigert opphaldstime (kr)	51	51	52	52
Kommunale overføringar av driftsmidlar til private barnehagar per korrigert opphaldstime (kr)	..	38	34	37
Styrka tilbod etter barnehagelov(kostra-funksjon 211) og spesialpedagogisk hjelp etter opplæringslov (§ 5-7)				
Andel av barn i barnehagar som får ekstra ressursar til styrka tilbod (f 211)	17,3		14,3	15,4
Brutto driftsutgifter per barn som får ekstra ressursar etter funksjon 211	61964	70393	63437	62484
Andel barn i barnehagar med spesialpedagogisk hjelp etter oppl. § 5-7	2,5		3,0	
Årstimar hjelp per barn etter § 5-7	308		410	518
Fordeling av timar på (spesial)pedagog/ assistent etter § 5-7	92/8		38/62	56/44

Dialogpunkt

- Korleis vurderer kommunen nettverkssamarbeidet på barnehagefeltet på Nordmøre?
- Korleis vurderer kommunen eige arbeid med minoritetspråklege barn?

5.3 Grunnskule

Med grunnopplæring meiner vi grunnskule og vidaregåande opplæring. Opplæring på grunnskulenivå er eit kommunalt ansvar, medan fylkeskommunen har ansvar for opplæringa på vidaregåande nivå. I tillegg kan private skuleeigarar tilby grunnopplæring.

Fylkesmannen medverkar til kvalitetsutvikling av grunnopplæringa gjennom rapportering, vurdering og rettleiing. Fylkesmannen utøver dessutan tilsyn, ser til at vedtak er lovlege og handsamar klagesaker knytt til grunnopplæringa.

Fylkesmannen koordinerer avvikling av sentralt gjeve eksamen i vidaregåande opplæring.

Fylkesmannen sine fokusområde:

Læringsmiljø: Elevane har rett på et læringsmiljø som fremmar helse trivsel og læring (jf opplæringslova § 9a-1). Status på området kan indikerast gjennom resultat frå elevundersøkinga for indikatorar relatert til læringsmiljøet.

Fylkesmannen har i perioden frå hausten 2010 og fram til i dag ført tilsyn med kor godt skulane arbeider med skulemiljøet på områda førebygging, individuelt retta arbeid og brukarmedverknad. FM har gjennom prosjektskjønnsmidlar i 2011 og 2012 støtta prosjekt som siktar mot å utvikle skulane sitt systematiske arbeid med temaet.

Ressurssituasjonen: Fylkesmannen følgjer med på utviklinga av ressursbruken i skulen, herunder andel elevar som får spesialundervisning og kor stor andel av ressursane som blir brukt til spesialundervisning kontra ordinær undervisning. Ein auke i bruken av spesialundervisning som medfører reduksjon av ressursar til ordinær undervisning er etter FM si vurdering ei uønska utvikling. FM har dei siste åra presentert statistikk på området på arenaer med kommunane og sett fokus på utviklinga. FM har gjennom prosjektskjønnsmidlar i 2011, 2012 og 2013 støtta prosjekt som siktar mot å forbetre kommunane, skulane og PPT sitt arbeid med spesialundervisninga.

Tilstandsrapporten og skuleeigar sitt ansvar: Fylkesmannen har fokus på at skuleeigar brukar tilstandsrapporten etter opplæringslova § 13-10 som grunnlag for drøftingar og når ei skal ta avgjerdsler på politisk skuleeigarnivå.

Fylkesmannen samarbeider med KS og M&R fylkeskommune om skuleeigarprogrammet «Den gode skuleeigar» som blir gjennomført i 2013 og 2014. Rindal kommune deltek i programmet.

Vurdering for læring: Overordna målsetting er å legge til rette for at skuleeigar og skular kan vidareutvikle ein vurderingskultur og ein vurderingspraksis som har læring som mål.

Dette er ei fireårig satsing som har vart frå hausten 2010. Møre og Romsdal er med i 4. pulje som starta no våren 2013.

Ungdomstrinssatsinga: På grunnlag av Meld. St. 22 *Motivasjon – mestring – muligheter* (Ungdomstrinnsmeldinga), er det frå sentralt hald utarbeidd ein eigen strategi for gjennomføring av satsinga på ungdomstrinnet i fem år framover. Målsettinga er eit meir praktisk, variert, relevant og utfordrande ungdomstrinn som skal auke elevane sin motivasjon og læring. Regjeringa gjer tre hovudgrep som skal bidra til dette: innføring av valfag, auka fleksibilitet og prioriterte verkemiddel for utvikling av forbetra undervisning i den ordinære opplæringa.

Fylkesmannen sitt bilde:

Læringsmiljøet:

Sunndal kommune samla har hatt liten endring av elevane sin rapporterte forekomst av mobbing dei siste åra. Men vi ser at nokre skular har utfordringar på dette området.

Ressurssituasjonen:

Sunndal kommune har hatt små endringar i samla læretettleik (uttrykt gjennom gjennomsnittleg gruppestorleik) dei siste 12 åra, slik det går fram av graf med tabell under. Det har likevel vore ein auke i bruken av spesialundervisning sidan 2006. Frå 3,4 % av eleven med vedtak om spesialundervisning skuleåret 2006/07 til 7,5 % i 2012/13. Kommunen ligg under kommunar det er naturleg å samanlikne seg med, og under gjennomsnittet for landet som ligg på 9,3%

Vurdering for læring:

Sunndal kommune er med i satsinga Vurdering for læring. Denne nasjonale satsinga går ut på å auke kvaliteten på elevvurderinga, som eit virkemiddel til betre læring for elevane.

Ungdomstrinssatsinga:

Satsinga er i starten og kommunane har våren 2013 blitt invitert til ei kartlegging av kompetansebehov innanfor dei prioriterte områda. Det vil blir gitt tilbod om støtte til skolebasert kompetanseutvikling til alle ungdomsskulane i landet med oppstart anten hausten 2013, 2014, 2015 eller 2016. Det blir viktig at kommunane, ut frå eigne planar og behov, legg opp ein eigen strategi for satsinga. Det bør der klargjerast om og korleis dei vil utnytte tilboda om støtte frå et høgskulemiljø, og korleis dei legg opp utviklinga av ungdomstrinnet også utanom perioden på tre semester der dei får ekstern bistand.

Nøkkeltal for grunnskoleområdet for 2012

Indikatorar	1563 Sunndal	KOSTRA- gruppe 12	M&R	Landet u/ Oslo
Elevar per kommunal skule	100	144	164	206
Gjennomsnittleg gruppestorleik, 1.-10.årstrinn	10,9	11	13	13,5
Del av elevar i grunnskolen som får spesialundervisning	7,2	10,2	9,3	8,6
Del av elevar i grunnskolen som får særskilt norskopplæring	9,6	4,8	4,6	5,5
Del av timar til spesialundervisning av lærartimar totalt	12,5	19,5	19,2	18
Del av elevar i grunnskolen som får tilbod om skoleskyss	30	34	29	24
Gjennomsnittleg grunnskolepoeng	38,4	..	40,3	39,9
Andel elevar med direkte overgang frå grunnskole til vidaregåande opplæring	100	97,1	98,1	97,9

Tal for elevar som oppgir at dei blir mobba (Dvs. elevar som svarer at dei har blitt mobba 2-3 gongar i månaden eller meir.).

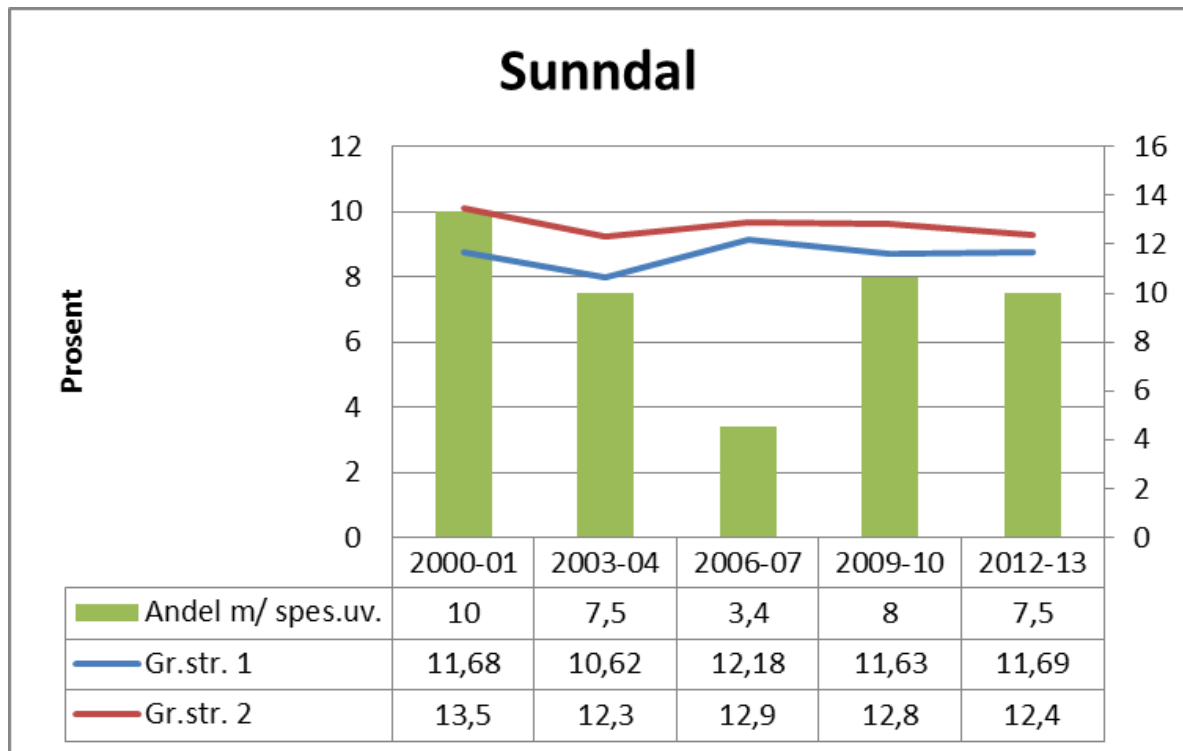
Gjennomsnittleg del som oppgir mobbing 7. trinn

Avdelingsnamn	Våren 2010, 2011 og 2012	Våren 2007, 2008 og 2009
Furu skole	7,9	0,0
Løykja skole	5,6	20,0
Sande skole (Sunndal)	7,1	8,4
Tredal skole	8,7	9,7
Øksendal Oppvekstsenter	0,0	5,0
Ålvundeid skole	12,5	8,1
Ålvundfjord skule	16,7	3,7

Gjennomsnittleg del som oppgir mobbing 10. trinn

Avdelingsnamn	Våren 2010, 2011 og 2012	Våren 2007, 2008 og 2009
Sunndal ungdomsskole	13,9	9,5

Utviklinga av prosentdel elevar med spesialundervisning sett opp mot lærartettleik dei siste tolv åra.

Tilsyn 2009-2012:

Tilsyn i 2010 med opplæringslova § 5-7 spesialpedagogisk hjelp til førskulebarn. Ongen lovbrøt vart avdekket. Tilsyn i 2011 med Sande skole og Sunndal ungdomsskole si oppfylgging av kap. 9A om elevane sitt psykososiale skolemiljø. Ingen lovbrøt vart avdekket.

Klagesaker 2011-13:

Ingen klager på standpunktkarakterar i 2011, 2012 eller 2013.

Det har ikkje vore klager oversendt til Fylkesmannen på områda spesialundervisning (§5-1), spesialpedagogisk hjelp til førskulebarn (§5-7) eller psykososialt skolemiljø (§9A-3) i 2011 eller så langt i 2013. Ein klage på spesiaundervisning i 2012 utan at det vart gitt medhald.

Dialogpunkt

- Korleis vurderer kommunen eige arbeid med minoritetspråklege barn
- Korleis har kommunen tenkt å leggje opp arbeidet med ungdomstrinnsatsinga – kva utfordringar ser kommunen?

Kap. 6 - Miljøvern og arealforvaltning

- *Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet*
- *Forvaltning av arealressursane gjennom kommunal arealplanlegging*
- *Naturvern*
- *Forureining*

Denne delen omhandlar Fylkesmannen sitt inntrykk av status og utfordringar for kommunen knytt til forvaltning av areal- og naturressursane i kommunen. Dette omfattar også oppgåver knytt til kommunal arealplanlegging etter plan- og bygningslova.

6.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringar på fagområdet

Fylkesmannen skal medverke til gjennomføring av den nasjonale miljøvernpolitikken. Arbeidet er forankra i lover, forskrifter og retningslinjer. Miljøverndepartementet og Miljødirektoratet er oppdragsgjevarar i dette arbeidet.

Kommunane står sentralt i miljøvernarbeidet. Rettleiing og oppfølging av kommunane er ei viktig oppgåve for Fylkesmannen. Vi samarbeider også nært med andre statlege styresmakter, fylkeskommunen og frivillige organisasjonar.

Fylkesmannen har ei viktig rolle for å medverke til ei berekraftig utvikling gjennom si oppgåve med å samordne ei rekke samfunnssektorar på regionalt nivå. Fylkesmannen har eit overordna miljøansvar, samtidig med eit eige resultatansvar på forureinings-, naturforvaltnings- og planområdet. For meir informasjon om kommunal saksbehandling innan planlegging, naturforvaltning, forureining m.m.; sjå www.miljokommune.no

6.2 Forvaltning av arealressursane gjennom kommunal arealplanlegging

Fylkesmannen har eit særleg ansvar for at nasjonal politikk blir formidla og følgd opp i behandling av kommunale og regionale planar. Fylkesmannens oppgåver ved regional- og kommunal planlegging er sentrale verkemiddel for å gjennomføre regjeringa sin miljøpolitikk på ei rekke område. Det er lagt opp til ei tett kopling til overordna kommuneplanlegging (jf. nærare omtale av dette i kap. 2.2)

Fylkesmannen sine fokusområde:

- Kommunepiansystemet etter plan- og bygningslova må brukast som eit aktivt styringsverktøy
- *Kommunal planstrategi og Kommuneplan (samfunnsdel og arealdel)* vil etter dette legge viktige føringar for vidare arbeid med områderegulering og detaljregulering
- På området *Natur- og miljøvern* vil søkelyset m.a. vere knytt til tema som landskap, friluftsliv, strandsone, viltinteresser, vegetasjon...

Fylkesmannen sitt bilde:

- Sunndal er målt i areal den største kommunen i fylket og er av dei kommunane som har størst variasjon i naturgrunnlag og biologisk mangfald. Her finst mange raudlista artar og registreringar viser at kommunen har store areal med verdfulle naturtypar både i og utanfor verneområder. Rundt 70 % av kommunens areal er verna. Hovudsakleg er dette fjellområde.
- Kommunen har god plankompetanse. Dette speglast m.a. i at det meste av ny utbygging skjer i samsvar med godkjente reguleringsplanar. Det er få dispensasjonssaker i forhold til resten av kommunane i fylket.
- Kommunens arealutfordringar knyter seg m.a. til :
 - Sentrum - utvikling av kommunesenteret. Sunndalsøra som regionsenter. Fortetting (fleire bustader), offentlege bygg og næringsbygg/areal. Revisjon av k-delplan for Sunndalsøra viktig for å styrke Sunndalsøra sentrum.
 - Sikre areal til bustadbygging også i bygdesentra utanfor kommunesenteret.
 - Strandsone. Kommunen har avgrensa tilgang til attraktive strandområde, m.a. pga vanskeleg topografi. Viktig å ta vare på dei tilgjengelege og attraktive områda for ålmenta.
 - Hyttebygging. Eterspurnad etter hyttetomter er stort sett dekt av gjeldande reguleringsplanar.

Dialogpunkt

- For kommunen vil det vere ei viktig oppgåve å prioritere arbeidet med rullering av overordna planar (kommuneplan og kommunedelplanar) som grunnlag for ei meir heilskapleg utvikling og styring av fysisk detaljplanlegging gjennom regulerings- og utbyggingsplanar i ulike deler av kommunen. Fylkesmannen vil vere ein viktig medspelar i kommunale planprosessar.

6.3 Naturvern

Naturvern har som mål å sikre truga artar og naturtypar, og å ta vare på eit representativt utsnitt av norsk natur for ettertida. Det er Stortinget og regjeringa som legg rammene for dette arbeidet.

Fylkesmannen sine fokusområde:

Nasjonalparker, naturreservat og andre verneområde vert oppretta av Kongen i statsråd etter ein prosess, der grunneigarar, kommunar, fylkeskommunar, lokale og sentrale etatar og nærings- og interesseorganisasjonar får høve til å uttale seg. Fylkesmannen har ansvaret for prosessen i fylka, medan Miljødirektoratet har ansvaret for den sentrale prosessen. Heimelen til å opprette nye verneområde ligg i naturmangfaldlova.

Fylkesmannen sitt bilde:

Både Trollheimen landskapsvernområde og Dovrefjell - Sunndalsfjella nasjonalpark ligg delvis i Sunndal kommune, og Sunndal er med i styra for begge desse verneområda.

Fem ulike klagesaker som gjeld bruk av helikopter til ulike filmprosjekt innfor desse verneområda blei avgjort i Miljøverndepartementet (MD) 14.10.2013.

I tre av sakene tok MD klagen til følge. Det var reklame for *Kvikklunsj* og *Redbull* samt eit kunstprosjekt. Dette er prosjekt som ikkje på nokon måte er knytt til formidling av dei verdiane som er innfor dei verna områda.

MD skriv mellom anna følgjande i si grunngeving:
«Bruk av helikopter til produksjon av film og foto bør reserverast prosjekt som har tilknytning til verneområda og som kan bidra til å promotere friluftsliv og andre aktivitetar i samsvar med verneformålet, ikkje andre kommersielle produkt.»

The collage consists of three distinct images. The top image is a newspaper clipping from 'Avisa Arida' dated 'Torsdag 29. oktober 2013'. The main headline reads 'Får ikke lande på Dalenebba'. The text below discusses a permit application for a helicopter landing site in the Dalenebba area, mentioning the Miljøverndepartementet (MD) and the need for a permit. The middle image is a real estate advertisement for 'NESØYA' in 'NIVREI'. It features a photo of a modern wooden cabin and text describing the property as a 'Nyoppført hytte med fantastisk utsikt' (Newly built cabin with fantastic view). The bottom image is another real estate advertisement for 'Ulseth&Fladseth EIENDOMSMEGLING AS'. It shows a photo of a house and text indicating they are 'Eiendomsmegling AS' with contact information for 'Svein-Erik Fladseth'.

I tillegg har kommunen fleire naturreservat innanfor kommunegrensene. Det er viktig at kommunen er bevisst på

Rovviltforvaltning

Sunnal kommune er ein viktig sauekommune og ein viktig rovviltkommune. Det gjer at det blir sauetap til freda rovvilt med påfølgjande konflikstar. *Rovviltforliket* ligg til grunn for forvaltninga, og det er mange aktørar:

- Miljøverndepartementet er overordna utøvar av nasjonal politikk og klageinstans for vedtak fatta av rovviltnemnda.
- Rovviltnemnda forvaltar bestandane av dei store rovdyra med bakgrunn i dei nasjonale bestandsmåla for regionen. Dei har mellom anna ein forvaltningsplan som viser at Trollheimen er prioritert som beiteområde for sau. (Sunnalsfjella sør for Driva er ein del av jerveområdet i vårt fylke. Der er det eit mål om tre årlege ynglingar av jerv; noko vi ikkje har oppnådd dei siste åra)
- Miljødirektoratet. Bestemmer iverksetting av fellingsoppdrag etter dialog med Rovviltnemndene. Er klageinstans på vedtak fatta av Fylkesmannen
- Statens naturoppsyn (SNO) har i oppdrag å registrere rovdyr og dokumentere rovviltskade på bufe. SNO får fellingsoppdrag av Miljødirektoratet; til dømes uttak av jerv, felling av jerv i Trollheimen
- Fylkesmannen iverkset fellingsløyve, betalar ut erstatning for rovviltskade
- Kommunen er bindeleddet mellom brukarane av utmarka og øvrig forvaltning. Kommunen er viktig for å få sett i verk gode førebyggjande tiltak mot rovviltskade. (Lista er ikkje på nokon måte uttømmende)

Fiskesperra i Driva

Det er no oppretta eit breitt samansett samarbeidsråd for å bidra i arbeidet med å fjerne G. salaris frå Drivaregionen og gi råd til Styringsgruppa.

Samarbeidsrådet skal bidra til bedra informasjonsflyt mellom forvaltning og lokale interesser, og delta i planlegging og organisering av bevarings- og gjenoppbyggingstiltak for de aktuelle fiskebestandane. Fylkesmannen ser fram til fortsatt godt samarbeid med kommunen i denne saka.

Dialogpunkt

- Kommunen bør hjelpe til å informere om dei ulike aktørane sine roller innafor rovviltforvaltninga slik at konfliktnivået kan reduserast.
- Kommunen bør oppretthalde kapasitet og engasjement innafor rovviltforvaltning for å få fram best moglege løysingar
- Kommunen er sentral for å få fram gode lokale prosjekt som kan redusere framtidig rovviltskade. (Spesielt viktig for jerveområdet.)

6.4 Forureining

Fylkesmannen er forureiningsstyresmakt for

- *landbasert industri, med unntak av dei verksemdene som Miljødirektoratet er forureiningsstyresmakt for*
- *alle avfallsanlegg, med unntak av behandlingsanlegg for farlig avfall og anlegg for opphogging av utrangerte offshoreinstallasjonar. Fylkesmannen skal også hente inn avfallsplanar frå hamner og drive tilsyn med dei*
- *lokalitetar med forureina grunn som kan knytast til verksemdar og bransjar som er omfatta av delegerte saksområde.*
- *utslepp av kommunalt avløpsvatn frå større tettbebyggelse*

Fylkesmannen kan gi løyve til verksemd som fører til forureining. Når Fylkesmannen gir slike løyve, må verksemda sikre tiltak for å minske ulempa for miljøet og andre.

Fylkesmannen sine fokusområde:

Avløp:

Kommunen har ei rekke roller innan avløp, både som anleggseigar, forureinar og styresmakt. God kontroll med avløpsvatn er viktig for å hindre sjukdomsspreiing og overgjødning. Avløpskontroll er i tillegg med på å sikre godt drikkevann, unngå forureining av jordvatningsanlegg, og gi gode moglegheiter for rekreasjon som fiske og bading. Det er viktig med oppdaterte kommunale avløpsplanar, som òg inkluderer behandling av overvatn.

For verksemdar der Fylkesmannen er *forureiningsstyresmakt* er det viktig med god dialog mellom Fylkesmannen og kommunen i samband med påslepp av prosessvatn til kommunalt avløpsanlegg.

Forureina grunn:

- Kommunen er forureiningsstyresmakt når det gjeld opprydding i forureina grunn i samband med bygge- og gravearbeid, jf. kapittel 2 i *Forureiningsforskrifta*. Kommunen skal legge inn data frå bygge- og gravesaker i databasen *Grunnforureining*. Fylkesmannen skal gi rettleiing og vere ein pådrivar for at kommunen rapporterer i databasen.
- Mistanke om forureina grunn må hensyntakast ved behov for terrenginngrep i grunnen. Eit terrenginngrep i forureina grunn aukar risikoen for at menneske blir eksponert for forureining. Inngrepet aukar òg risikoen for at ureininga spreier seg i miljøet. Dersom det ikkje vert rydda i forureininga før det vert bygd og fylt ut på ei tomt, kan det vere mykje vanskelegare å rydde opp på tomte seinare.

Fylkesmannen sitt bilde:

Fylkesmannen opplever at Sunndal kommune har god forståing av rolla som forureiningsmyndigheit, og at kommunen utøver rolla aktivt.

Avløp:

Innanfor avløpsområdet er kommunen komen langt, både i forståing av rolla som ansvarleg myndigheit og som eigar av anlegg. Kommunen har på heimesidene lagt ut eige søknadsskjema for utsleppsløyve med rettleiing, noko som forenkler arbeidet for den som treng løyve. Kommunen sin aktive rolle i arbeidet med å halde driftsassistansen operativ etter at Fylkeskommunen la ned denne aktiviteten, har vore eit viktig bidrag i samordning av avløpsarbeidet for heile Møre og Romsdal.

Forureina grunn:

Det er registrert 3 lokalitetar med mistanke om forureina grunn i Sunndal kommune (<http://grunn.klif.no/>). Det gamle kommunale deponiet er registrert med ukjent påverkningsgrad, og Fylkesmannen har registrert at kommunen på rett måte har sakshandsama bygge- og graveløyve på denne lokaliteten etter kapittel 2 i Forureiningsforskrifta.

Dialogpunkt

- Databasen Grunnforureining viser eigedomar der det er registrert forureining i grunnen, eller ein har grunn til å mistenke forureining i grunnen. Kommunen har plikt til å registrere opplysningar i denne databasen, og skal rapportere elektronisk rett i databasen. Har kommunen registrert nye lokalitetar i Grunnforureiningsdatabasen dei seinare åra?

Kap. 7 – Landbruk

- *Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringer på fagområdet*
- *Landbruk og bygdeutvikling*
- *Forvaltningsoppgåver på landbruksområdet*

Denne delen omhandler Fylkesmannen sitt inntrykk av status og utfordringer for kommunen knytt til næringsutvikling og forvaltning av areal og naturressursar retta mot landbruk og bygdeutvikling.

7.1 Generelt om status, utviklingstrekk og utfordringer på fagområdet

Fylkesmannen skal medverke til at den nasjonale landbrukspolitikken blir gjennomført ved hjelp av informasjon, forvaltning av verkemiddel og lokalt tilpassa tiltak.

Fylkesmannen samarbeider med ei rekkje andre organisasjonar, fylkeskommunen og kommunane. Næringsutvikling med basis i jordbruk, skogbruk og tilknytte næringer er sentrale samarbeidsområde.

Fylkesmannen samarbeider med fylkeskommunen, Innovasjon Norge og kommunane om hoppid.no – ei felles satsing på entreprenørskap.

7.2 Landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen sine fokusområde:

- Kommunane har ansvar for ivaretaking av jordvernet saman med regionale og sentrale myndigheiter
- Kommunar med samarbeid om felles landbruksforvaltning/kontor må vere bevisste på å ha god kontakt og samhandling med landbrukskontoret
- For dei som driv aktiv landbruksnæring i by- og tettstadnære område er arealforvaltninga eit svært viktig område

Fylkesmannen sitt bilde:

Tre bygdemobiliseringsprosjekt dei siste åra: Ålvundfjord, Gjøra og Øksendal. Øksendal er ikkje avslutta. Det har vore eit godt samarbeid mellom prosjekta og kommunen og det er oppnådd gode resultat. Eit godt eksempel er etableringa av Sunndalsporten på Gjøra, som er eit direkte resultat av lokalsamfunnsutviklinga i bygda.

- Landbruket i kommunen slit med same problema som fylket elles. Dette går på lav lønsemd, store strukturendringar og stort investeringsbehov.
- Dårlig vegdekning i delar av skogen i kommunen
- Arbeidet med utarbeiding av nye skogbruksplaner går sakte
- Utarbeide hovudplan skogsvegar
- Å få gjennomført skogbruksplanprosessen

Dialogpunkt

- *Beite/rovdyrproblematikk er viktig i Sunndalen. Store årlege tap truar næringa. Kan kommunen gjere meir for å få ned tapstala? Aktuelle partnarar er mattilsynet og FMLA.*
- *FMLA – i samarbeid med bondelaget – vurderer eit beiteprosjekt – er det relevant for kommunen å delta?*
- *Kan / bør kommunen gjere meir for å følgje opp dei spesialiserte produsentmiljøa i kommunen (egg, potet) ? Vekstskifte / samarbeid, husdyrgjødsel, muligheter gjennom Regionalt miljøprogram mv*
- *Øvre Sunndal har status som Spesielt utvald kulturlandskap. FM er godt fornøgd med kommunen sin innsats, - men er det verktøy / innsatsområder kommunen etterlyser? Har FM fylt si rolle? Er dei årlege driftsmidlane tilstrekkelege?*

7.3 Forvaltningsoppgåver på landbruksområdet

Status for produksjon i landbruket i Sunndal:

- 123 søknader om PT sommaren 2013
- 88 søknader om PT januar 2013, dvs 35 reine planteproducentar
- 27 mjølkeproducentar – 744 kyr – 27,5 kyr/buskap
- 15 ammekuproducentar – 178 ammekyr

I år 2000 var der 73 mjølkeproducentar og 994 kyr, dvs 13,6 kyr/buskap.

Sunndal er potetkommunen framfor nokon med 75% av potetarealet i fylket.

	Sunndal, Tal produsentar	Sunndal, Tal daa	Sunndal, Tal daa gjennomsn	Fylket, Tal produsentar	Fylket, Tal daa
2000	23	2708	71	415	2367
2012	13	1410	109	68	1898
2013*	14	1390	99		

*Førebels tal

I år 2000 38 søkjarar med korn, 2708 daa – 71 daa

I år 2013 19 søkjarar med korn, 1764 daa – 93 daa

19 søknader om erstatning etter vinterskade på eng

I følgje tal frå NILF er det berekna ei omsetning frå jordbruket på 77,2 mill. kroner. Av dette utgjør mjølkeproduksjon på storfe 46,7 mill. kroner, ammekyr 7,3 mill. kr, sauehald 8,3 mill. kr og korn/potet 7,4 mill. kr. Kommunen har nettosal av mjølkekvote i perioden 2003-2012.

Kommunen har eit aktivt miljø knytt til potetproduksjonen. Det er viktig å behalde det sterke fagmiljøet og ha fokus på innovasjon og utvikling.

SMIL: For 2013 hadde Sunndal ei tildeling på kr 440.000. I 2012 innvilga kommunen 11 SMIL-saker. Registreringa for 2013 er ikkje ferdig enno.

Kommunen har god oversikt og god kontroll når det gjeld SMIL-sakene.

Utvalde kulturlandskap i Øvre Sunndal: Kommunen har godt samarbeid både med grunneigarar, fylkeskommunen og fylkesmannen om denne ordninga. Ekstra tildeling på kr 870.000 i år. 6 brukarar driv dyrkaareala på alle 23 bruka i området. Om lag halvparten av tilskotsmidlane vil gå til skjøtsel av dyrkamarka og til dyr på utmarksbeite. Det resterande vil gå til restaurering av bygningar, registreringsarbeid og skilting.

Produktivt skogareal er 185.000 daa (6,7 % av M&R). Det er om lag 259 skogeigarar i kommunen med ein gjennomsnittleg eigedomsstorleik på 714 daa (gjennomsnittleg skogeigedom i fylket er 314 daa).

Fylkesmannen fokusområde:

Generelle utfordringar jfr. *Landbruksmeldinga for Møre og Romsdal:*

- Utvikle grovfôrproduksjonane
- Halde landbruksareala i hevd
- Stimulere produksjonsmiljø og kvalitet
- Auke rekruttering, bygge kompetanse
- Styrke variert verdiskaping

Fylkesmannens bilde:

- Fylkesmannen har ekstra fokus på området fjellgardane og seterdalane i øvre Sunndal.
- I 2013 har vi ikkje hatt dispensasjonar frå kommuneplanen i Sunndal. Kommunen er i gong med revidering av samfunns- og arealdelen i kommuneplanen. Vi vil i den forbindelse følge opp landbruksområdet i ny plan.
- Kommunen har brei og allsidig landbrukskompetanse og har ei aktiv haldning til utviklingsarbeid i landbruket.
- Vi opplever at handsaminga av skogsaker i kommunen er god.

Dialogpunkt

- Blir sakene om næringsutvikling godt nok ivaretatt gjennom Hoppid-samarbeidet?
- Er samarbeidet gjennom Hoppid godt?
- Kommunen har gjort godt arbeid med rydding i gammalt ansvar. Det er viktig at det blir jobba med dette kontinuerleg.
- FMLA og partnerskapen startar rekrutteringsprosjekt, i tillegg til etablerte satsingar på vegval for mjølkeprodusentar, eliteprogram for forproduksjon og spesialisert kjøttproduksjon. Gjer kommunen nok for å informere bønder om mulighetene ved å delta i prosjekta?
- Kan kommunen gjere meir for at fleire bønder kan gjere seg nytte av mulighetene gjennom Regionalt miljøprogram?

Kap. 8 – Oppsummering

8.1 Generelt

Med *Kommunebilde for Sunndal* har Fylkesmannen utarbeidd ein kortfatta situasjonsrapport for kommunen som samfunn og organisasjon. Søkelyset er retta mot Fylkesmannen sine fokusområde slik dette kjem til uttrykk gjennom embetsoppdraget. Eit viktig mål med dokumentet er at kommunen og Fylkesmannen saman kan ha dialog om ulike utfordringar og korleis ein saman kan kome fram til betre løysingar. Kommunebildet vil saman med kommunestatistikk og andre aktuelle grunnlagsdokument vere eit naturleg utgangspunkt for Fylkesmannens opplegg for samordna kommunebesøk.

Kommunen har på side utarbeidd *Kommunal planstrategi for Sunndal* for perioden 2012 – 2015. Her blir viktige utfordringar for kommunen og strategiske val for å møte utfordringane nærare drøfta. Vidare blir både overordna planar etter plan- og bygningslova og planar for ulike kommunale tenesteområde nærare gjennomgått og vurdert. Kommunen har starta arbeidet med rullering av kommuneplanens samfunns- og arealdel. Samla inngår dette som eit viktig verktøy for samfunnsstyring og tenesteproduksjon.

8.2 Vidare dialog og samarbeid

Innhaldsmessig har dette dialogdokumentet retta søkelys mot følgjande hovudtema:

- Regional og kommunal samfunnsutvikling – plansamordning, kommuneøkonomi og interkommunalt samarbeid
- Justis og beredskap
- Helse- og sosial
- Oppvekst og utdanning
- Miljøvern og arealforvaltning
- Landbruk og bygdeutvikling

For kvart hovudtema er det lista opp ulike deltema, og til kvart av desse er det under overskrifta *Fylkesmannen sitt bilde* gjort nærare greie for kommunens status i forhold til *Fylkesmannens fokusområde* og eventuelle andre relevante forhold. Under overskrifta *Dialogpunkt* peikar Fylkesmannen på utvalde innsatsområde der Fylkesmannen ønskjer nærare dialog med kommunen. På fleire av desse områda kan det vere aktuelt med vidare dialog og samarbeid. Fagavdelingane hos Fylkesmannen representerer her ein viktig kunnskapsressurs som vil kunne følgje opp med råd og rettleiing.

Fylkesmannens samla inntrykk er at Sunndal kommune gjer ein jamt over både grundig og systematisk innsats knytt til dei samfunnsoppgåvene og utfordringane kommunen står overfor. Dette omfattar arbeid både innanfor og på tvers av kommunale sektorar og

fagområde. Krav om oppdatert fagkunnskap og krav til oppbygging av robuste faglege kompetansemiljø vil vere ei utfordring for mange kommunar. Interkommunalt samarbeid og andre former for nettverksbygging vil her kunne vere aktuelt.

Fylkesmannen sin kommuneretta samordningaktivitet er forankra i statens overordna mål for styring av kommunesektoren. Kommunen skal fungere i spenningsfeltet mellom lokalsamfunnets behov for å styre eiga utvikling og statens behov for å implementere nasjonal politikk på lokalt nivå og med lokal medverknad. Kommunen sine muligheter til å gjere lokale politiske prioriteringar er eit sentralt mål for Fylkesmannens samordningsverksemd. I dette perspektivet vil Fylkesmannen vere ein viktig medspelar for kommunen.

Vedlegg

Nokre aktuelle lenker til:

Statistikk

- Kommunestatistikk Møre og Romsdal
<http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/Kommunestatistikk>
- Fylkesstatistikk Møre og Romsdal
<http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/Fylkesstatistikk>
- Folkehelsestatistikk Møre og Romsdal
<http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/Folkehelsestatistikk>
- SSB/KOSTRA <http://www.ssb.no/kostra/>

Tabellar/figurar/kart

- Møre og Romsdal fylkeskommune/Plan og analyse/Kart og fagdata
<http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Kart-og-fagdata>

Planar/dokument m.m.

- Regional planstrategi 2012 – 2016 Møre og Romsdal
<http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Regional-planlegging/Regional-planstrategi>
- Fylkesplan for Møre og Romsdal 2013 – 2016
<http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Regional-planlegging/Fylkesplan>
- Riss <http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/RISS>
- Temp <http://mrfylke.no/Tenestoomraade/Plan-og-analyse/Statistikk-og-analyser/Konjunkturbarometeret-Temp>

Tilsynskalender sjå

Fylkesmannen i Møre og Romsdal; heimeside <http://www.fylkesmannen.no/More-og-Romsdal/>